

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет – Експертизи, біотехнології, харчової інженерії,
підприємництва та торгівлі

Кафедра – Торговельного підприємництва, товарознавства та
управління бізнесом

Ступінь вищої освіти – другий (магістр)

Спеціальність – 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Освітня програма – «Підприємництво і торгівля, товарознавство
та експертиза в митній справі»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: «Дослідження і прогнозування розвитку ролі України в міжнародній
торгівлі зерном»**

КРМ. ТПТтаУБ.1.769-03.□.1.3.

Здобувачка _____ Тарануха Олександра Сергіївна
Підпис

Керівник: _____ д.е.н., професор Басюркіна Н.Й.
Підпис

_____ к.е.н., ст. викладач Кривоногова І.Г.
Підпис

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від 12 грудня 2023 р., протокол № 7

Завідувач кафедри

_____ ТПТтаУБ _____ Наталія БАСЮРКІНА
Підпис

Одеса – 2023 р.

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ
І МЕНЕДЖМЕНТУ ім. Г.Е. Вейнштейна

Факультет – Експертизи, біотехнології, харчової інженерії,
підприємництва та торгівлі

Кафедра – Торговельного підприємництва, товарознавства та
управління бізнесом

Ступінь вищої освіти – другий (магістр)

Спеціальність – 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Освітня програма – «Підприємництво і торгівля, товарознавство
та експертиза в митній справі»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____

« ____ » _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

здобувачки Олександри ТАРАНУХИ

(ім'я, ПРИЗВИЩЕ)

1. Тема роботи: «Дослідження і прогнозування розвитку ролі України в міжнародній торгівлі зерном. ОНТУ від 01.12.2023 р. № 769-03.

2. Термін здачі здобувачем закінченої роботи 07.12.2023 р.

3. Вихідні дані роботи: дані Державної служби статистики України, методичні вказівки кафедри ТПТпУБ ОНТУ, підручники і посібники, монографічний матеріал, аналітичні дані спеціалізованих Інтернет-видань, ЗМІ, дані підприємств агропромислового сектору України.

4. Зміст кваліфікаційної роботи магістра: Анотація. Зміст. Вступ. Розділ 1. Теоретичні засади механізму функціонування світового ринку зерна. Розділ 2. Аналітика сучасності міжнародного ринку зерна. Розділ 3 Проблеми та перспективи експортної політики України на ринку зерна. Розділ 4. Охорона праці. Список літератури. Додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): таблиць – 5, рисунків – 15. Сучасний ринок зерна (рис.), . Сутнісні організаційно-економічні аспекти функціонування ринку зерна (рис.), Структура зернового ринку (рис) Учасники ринку зернової продукції (табл.), Дослідження науковцями сутності поняття «аграрний ринок» (рис.), Функціонування ринку зернових (табл.), Параметри зернового ринку.

6. Дата видачі завдання 15.08.2023 р.

Керівник: _____ д.е.н., професор Басюркіна Н.Й.

Керівник: _____ к.е.н., ст. викладач Кривоногова І.Г.

Завдання прийняв до виконання _____ Тарануха Олександра
Сергіївна

Підпис

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної магістерської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Теоретичні засади механізму функціонування світового ринку зерна і написання розділу 1	15.08.2023 – 31.08.2023 рр.	Виконано
2.	Аналітика сучасності міжнародного ринку зерна і написання розділу 2	01.09.2023 - 15.09.2023 рр.	Виконано
3.	Проблеми та перспективи експортної політики України на ринку зерна. та написання розділу 3	16.09.2023 - 26.09.2023 рр.	Виконано
4.	Написання розділу 4 з охорони праці та безпеки життєдіяльності агропромислових об'єднань	27.09.2023 - 07.10.2023 рр.	Виконано
5.	Формулювання висновків до роботи	20.11.2023- 30.11.2023 рр.	Виконано
6.	Оформлення роботи та її рецензування	01.12.2023 - 07.12.2023 рр..	Виконано

Керівник _____ д.е.н., професор Басюркіна Н. Й.

Керівник: _____ к.е.н., ст. викладач Кривоногова І.Г.

Підпис

Здобувач-дипломник _____ Тарануха О. С.

Підпис

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач-дипломник _____ Тарануха О. С.

Підпис

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота магістра містить 124 сторінки, 6 таблиць, 15 рисунків, список літератури з 65 найменувань.

Метою виконання роботи є комплексний аналіз та прогнозування даних, щодо розвитку України в міжнародній торгівлі зерном та визначення в ній ролі нашої країни.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при міжнародній торгівлі зерновими культурами, з основним фокусом на участь та вплив України на цьому ринку.

Завданням роботи передбачено розробку стратегії розвитку участі України в міжнародній торгівлі зерновими, враховуючи сучасні тенденції та прогнозовані зміни.

За результатами роботи сформульовано висновки щодо прогнозних даних торгівлі зерновими, які дозволять приймати обґрунтовані рішення щодо інвестицій, експортної політики та розвитку аграрного сектору.

Одержані результати можуть бути використанні на підприємствах, зокрема: аналіз проблем та перспектив дозволить урядовим структурам, аграрним підприємствам та іншим зацікавленим сторонам готуватися до можливих викликів та ефективно впливати на ринкову ситуацію.

Рік виконання роботи – 2023.

Рік захисту роботи – 2023.

THE SUMMARY

This thesis contains 124 pages, 6 tables, the list of references of 65 titles, 15 applications.

The purpose of work is a comprehensive analysis of the development of Ukraine's role and forecasting in international grain trade.

The object of the study is social relations that arise in the international trade of grain crops, with the main focus on the participation and influence of Ukraine in this market.

The task of work is development of a strategy for the development of Ukraine's participation in international grain trade, taking into account current trends and projected changes.

On results work the set forth conclusions forecasting the development of grain trade will allow making informed decisions about investments, export policy and the development of the agricultural sector.

The got results analysis of problems and prospects will allow governments, structures, agricultural enterprises and other interested parties to prepare for possible challenges and effectively influence the market situation.

Year of implementation of work – 2023.

Year of presentation of work – 2023.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ЗЕРНА	7
1.1 Огляд літератури з питань міжнародної торгівлі зерном	7
1.2. Механізм функціонування світового ринку зерна	15
1.3 Попит та пропозиція на ринку зерна та фактори, що їх визначають	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИКА СУЧАСНОСТІ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ЗЕРНА	33
2.1 Дослідження поточного стану світового ринку зерна	33
2.2. Структурний аналіз міжнародного ринку зерна	41
2.3. Визначення ролі та місця вітчизняної зернової продукції в міжнародному контексті	44
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА РИНКУ ЗЕРНА	54
3.1 Труднощі у сфері експортної політики України на ринку зерна	54
3.2. Прогнозні показники виробництва та експорту українського зерна	61
3.3. Напрями удосконалення регулювання експорту українського зерна	66
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ	71
4.1 Управління охороною праці суб'єктів господарювання	71
4.2 Правила охорони праці для працівників, зайнятих на роботах зі зберігання та переробки зерна	78
4.3. Вимоги безпеки під час здійснення технологічних процесів	84
4.4 Вимоги безпеки під час виконання робіт у складських приміщеннях	92
ВИСНОВКИ	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104
ДОДАТКИ	111

ВСТУП

Актуальність теми. Світовий ринок зерна залишається однією з ключових стратегічних напрямів експорту вітчизняної аграрної продукції. Будь-які тенденції та тренди цього ринку мають безпосередній вплив на розвиток аграрного експорту України та відзеркалюються в ціновій динаміці, що в кінцевому підсумку має важливі довгострокові наслідки для всієї зернової галузі. Протягом останніх років обсяг торгівлі зерном на світовому продовольчому ринку значно зростають внаслідок збільшення якості пропозиції та попиту. Це відкриває широкі перспективи для розвитку внутрішнього аграрного експорту, але також породжує певні ризики, пов'язані з коливаннями світових цін на зернові культури. Зернове господарство України є стратегічним і надзвичайно ефективним сектором національної економіки, а його основні продукти є країною важливим елементом продовольчої безпеки.

Доля України на світовому ринку складає 15% кукурудзи, 10% пшениці та 13% ячменю. Нині галузь стикається з викликами внаслідок ситуації, пов'язаної з агресією Росії. Ця обставина на початку сезону значно ускладнила торгівлю та логістику зерновими, призвела до втрат частини врожаю. З цього приводу надзвичайно важливо для виробників зернової продукції визначити поточні загрози та виклики, які стоять перед розвитком цієї галузі в умовах війни. Вторгнення Росії на територію України призвело до порушень у роботі аграрних підприємств та ланцюжків постачання сировини, ресурсів і готової продукції. Таким чином, однією з ключових задач стало забезпечення продовольством населення та збереження достатніх запасів зерна для внутрішнього споживання, а також підтримання можливостей для експорту.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є комплексний аналіз розвитку ролі України в міжнародній торгівлі зерном.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі **головні завдання**:

- 1) провести огляд літератури з питань міжнародної торгівлі зерном;
- 2) дослідити механізм функціонування світового ринку зерна;
- 3) виокремити попит та пропозицію на ринку зерна та фактори, що їх визначають;
- 4) дослідити поточний стан світового ринку зерна;
- 5) проаналізувати міжнародний ринок зерна;
- 6) визначити роль та місце вітчизняної зернової продукції в міжнародному контексті;
- 7) дослідити труднощі у сфері експортної політики України на ринку зерна;
- 8) розглянути прогностичні показники виробництва та експорту українського зерна;
- 9) винайти напрями удосконалення регулювання експорту українського зерна.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при міжнародній торгівлі зерновими культурами, з основним фокусом на участь та вплив України на цьому ринку.

Предметом роботи є дослідження і прогнозування розвитку ролі України в міжнародній торгівлі зерном.

Методи дослідження. Аналіз літератури: огляд і аналіз наукових публікацій, книг, статей та інших джерел, що висвітлюють аспекти міжнародної торгівлі зерновими культурами, а також досвід інших країн у цій сфері.

Статистичний аналіз: збір та обробка статистичних даних щодо обсягів виробництва, експорту, імпорту зернових культур, а також змін у цих показниках протягом певного часового періоду.

Економетричні методи: використання економетричних моделей для аналізу взаємозв'язків між різними факторами, які впливають на міжнародну торгівлю зерном, та для прогнозування майбутніх тенденцій.

Кейс-стаді: детальний аналіз конкретних випадків та подій, пов'язаних із міжнародною торгівлею зерном, для вивчення причин та наслідків вжитих заходів.

Моделювання сценаріїв: розробка та використання моделей для моделювання різних сценаріїв розвитку подій, що дозволяє прогнозувати можливі варіанти розвитку ринку зерна та ролі України в ньому.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження надають можливість розробити стратегії розвитку участі України в міжнародній торгівлі зерновими, враховуючи сучасні тенденції та прогнозовані зміни.

Аналіз проблем та перспектив дозволить урядовим структурам, аграрним підприємствам та іншим зацікавленим сторонам готуватися до можливих викликів та ефективно впливати на ринкову ситуацію.

Результати прогнозування розвитку торгівлі зерновими дозволять приймати обґрунтовані рішення щодо інвестицій, експортної політики та розвитку аграрного сектору.

Структура і обсяг роботи. Робота викладена на 124 сторінках формату А4 і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 65 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ЗЕРНА

1.1 Огляд літератури з питань міжнародної торгівлі зерном

Ринок зерна є основою продовольчої безпеки держави та має значний вплив на рівень життя населення, тому якісні та кількісні показники його стану та тенденції розвитку мають стратегічне значення для всієї національної економіки, оскільки це вирішальною передумовою для досягнення його стабільного зростання. Водночас зазначаємо, що сьогодні втчизняним виробникам дедалі важче конкурувати зі світовими лідерами ринку зерна без аналітичних досліджень щодо його стану, тенденцій та можливостей розширеного відтворення. В цих умовах вважаємо актуальним визначити роль ринку зерна, оцінити його стан, виявити тенденції функціонування та розробити нові наукові підходи для визначення стратегічних напрямів удосконалення та розвитку ринку зерна, оскільки саме такі дослідження сприяють подоланню інформаційної асиметрії ринкового середовища.

Теоретичною базою щодо суттєвих економічних аспектів функціонування та розвитку зернового ринку, проблем зерновиробництва є наукова спадщина таких визнаних учених, як: В. Андрейчук, А. Бородіна, Л. Вдовенко, П. Гайдуцький, М. Гладій, В. Жук, Г. Калетнік, І. Кириленко, С. Кваша, Ю. Лупенко, М. Лобас, В. Мазур, М. Месель-Веселак, Т. Осташко, Н. Правдюк, П. Саблук, І. Свиноус, Л. Ситник, Л. Худолій, О. Шпікуляк та ін. Проте в основному їхні дослідження розкривають проблеми становлення зернового ринку в період формування ринкових відносин і не торкаються проблем сьогодення. Водночас досягнутий рівень виробництва зерна та потужний стратегічний потенціал зернового ринку в умовах ринкових трансформацій та нових запитів і викликів, спровокованих пандемією COVID-19, війною з Російською Федерацією,

зумовлюють необхідність на основі в'ясування економічної сутності ринку зерна, розкриття його завдань, функцій, характеристик, складових, ключових особливостей та визначення необхідних умов для його ефективного функціонування та розвитку. Історично виникнення ринку і ринкових відносин пояснюється суспільним поділом праці, появою мінових операцій і розвитком товарного виробництва (рис. 1.1).

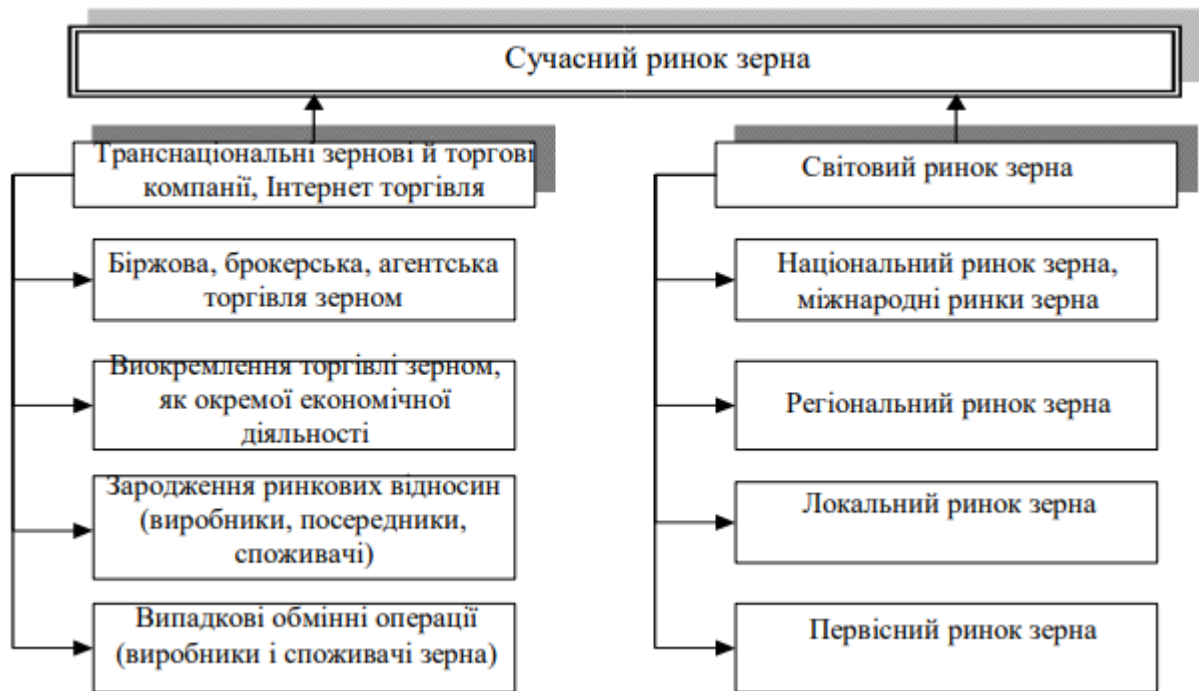

Рис. 1.1 – Сучасний ринок зерна

Так, крім того, Адам Сміт стверджував, що «ринок є перш за все абстрактним поняттям сфери обміну і його слід розглядати як сферу економічної діяльності, де покупці та продавці збираються разом і сили попиту та пропозиції впливають на ціни» [1]., стор. . 45].

Одночасно з розвитком продуктивних сил еволюціонує ринкова категорія разом із трансформацією економічних відносин у ринкові.

Ф. Котлер обґрунтував: «ринок як сукупність існуючих і потенційних покупців продукту»[2]. Самуельсон стверджував, що «ринок — це механізм, за допомогою якого покупці та продавці взаємодіють, щоб визначити ціну та кількість товару» [3, с. 33]. К. Макконнелл і С. Брю також зазначали, що «ринок – це інструмент або механізм, який об'єднує покупців (що представляють попит) і продавців (пропозиція) окремих товарів і послуг» [4].

Ряд вчених визначили ринок як «систему економічних відносин між людьми, що охоплює процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання» [5]. У сучасному фінансово-економічному словнику також зазначено, що ринок – це «економічні відносини, пов’язані з обміном товарів і послуг, у результаті яких формуються попит, пропозиція та ціна» [6].

Очевидно, що саме товар визначає функції, характеристики та особливості кожного ринку, оскільки товар є об’єктом відносин між продавцем і покупцем, утворюючи основу та надбудову конкретного ринку, які розглядаються як бути похідним від нього. Таким чином, товари сільськогосподарських товаровиробників утворюють ринок сільськогосподарської продукції, тому вчені часто ототожнюють його з ринком сільськогосподарської продукції, а економічні сутності визначають через систему економічних відносин між суб’єктами ринку з приводу купівлі-продажу сільськогосподарської продукції (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Дослідження науковцями сутності поняття «аграрний ринок»

Науковці	Сутнісна наповнення
Бурковська Л.В. [7, с. 6]	Аграрний ринок пов’язаний із забезпеченням сільськогосподарствана необхідними для нього засобами виробництва, послугами та прогресивними технологіями, і з продажем вироблених товарів, ринка аграрної продукції – обмежується лише сільськогосподарською продукцією
Саблук П.Т. [8, с. 6]	Аграрний ринок – сфера взаємодії суб’єктів ринку щодо забезпечення виробництва і вільного руху сільськогосподарської продукції, продовольчих товарів, технологій, засобів виробництва та послуг для агропромислового комплексу, аграрної науково-технічної продукції
Коваленко Ю.С., Охріменко І.В., Зеліско І.М. [9, с. 64]	Аграрний ринок – система установ, методів та ресурсів здійснення обмінних процесів, завданнями яких є координація та управління агропромисловим виробництвом з метою забезпечення продовольчої безпеки та споживчих потреб

Осташко Т.О. [10, с. 138]	Підаграрним ринком розуміється сфера взаємодії продавців та покупців, пов'язаних системою обмінних товаро-грошових відносин, що охоплює безпосередньо виробників і споживачів сільськогосподарських товарів та представників ринкової інфраструктури посередників
Кудлай В.Г. [11, с. 144]	Аграрний ринок це сукупність обмінних операцій, які регулюють господарські зв'язки при здійсненні виробництва і купівлі-продажу сільськогосподарської сировини та продуктів її переробки
Островський П. І. [12, с. 29]	Ринок являє собою арену, на якій вирішуються два основні завдання: 1) просування продукту від сільськогосподарського виробника до кінцевого споживача; 2) обмін виробників і покупців цінними сигналами про вигідність продажу товару і витрати на його придбання.
Закон України від 24.06.2004 № 1877- IV [13]	Аграрний ринок – сукупність правовідносин, пов'язаних з укладенням та виконанням цивільно-правових договорів щодо сільськогосподарської продукції

Інші вчені [10, с. 138] зазначають, що «аграрний ринок – це сфера взаємодії продавців і покупців, пов'язаних системою біржових товарно-грошових відносин, яка безпосередньо охоплює виробників і споживачів сільськогосподарської продукції та представників ринкової інфраструктури – посередників» [10, с. . 138]. П. Т. Саблук [8, с. 6] обґрунтовує, що «аграрний ринок — це сфера взаємодії суб'єктів ринку з метою забезпечення виробництва та вільного переміщення сільськогосподарської продукції, харчових продуктів, технологій, засобів виробництва та послуг для агропромислового комплексу, сільськогосподарської науково-технічної продукції». [8, с. 6].

Важливим сегментом аграрного ринку є ринок зерна, який є основою для розвитку сільськогосподарства та ефективного функціонування всього аграрного ринку. Пріоритет виробництва зерна підтверджував Ф. Кене, зазначаючи, що «справжнім багатством держави є не предмети розкоші і торгівля ними, а зерно. Зерно – головний предмет торгівлі» [14, с.252].

Поділяючи твердження й українськими мислителями: С. Подолинський, В. Вернадський, М. Руденко, так В. Вернадський переконував, що «виробництво зерна є яскравим прикладом «живого» господарства, яке є пріоритетним, зерно не тільки може, а має бути мірилом багатства, або, інакше кажучи, його еквівалентом» [15]. Серед сучасних економістів є багато прихильників цієї позиції. Л. М. Худолій зазначає, що «ринок зерна — це сукупність економічних відносин, які виникають між товаром виробників і споживачів щодо купівлі-продажу зернових товарів, економічний механізм, який пов'язує всі елементи процесу обміну, створює умови для безперервності відтворювального процесу в зерновому господарстві країни» [16, с. 10].

Тобто ринок зерна доцільно розглядати як багатогранну сукупність економічних відносин та економічних зв'язків у сфері виробництва, накопичення, розподілу, зберігання, обміну, транспортування та споживання зерна, що базується на інтересах реальних та потенційних суб'єктів ринку. та різноманітні умови, інститути, структури, механізми, що визначають стан ринку зерна та трансформацію інтересів і дій учасників. Наше бачення суттєвих організаційно-економічних аспектів функціонування ринку зерна представлено на рис. 1.2.

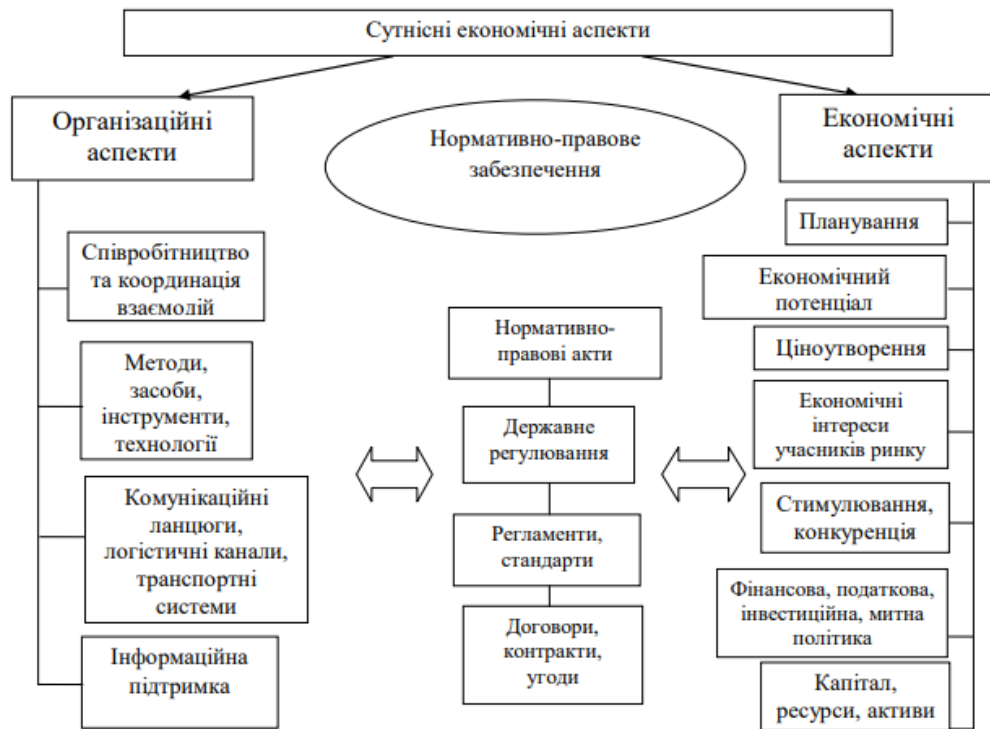

Рис. 1.2. –Сутнісні організаційно-економічні аспекти функціонування ринку зерна

Ринок зерна, за логікою, посідає лідируючі позиції на аграрному ринку за обсягами реалізації, експорту, інфраструктурою, характеризується характерними особливостями функціонування та специфічними закономірностями товарних ланцюжків. «Основною передумовою формування цілісного, інтегрованого ринку зерна є наявність системного підходу в процесі забезпечення реалізації комплексу процесів виробництва, заготівлі, транспортування та переробки зерна» [17, с. 2].

Головним завданням зернового ринку вчені вважають «задовольнити потреби населення в різних видах зерна та продуктах його переробки, потреби тваринництва — у фуражному зерні, зернопереробної промисловості — у сировині, виробничий процес — з посівом насіння» [7, с. 2]. Для більш повного розкриття економічної сутності та значення ринку зерна слід розглянути його загальні та специфічні функції в економічній системі. Головним чином науковці обґрунтовують виділення таких ключових функцій: цінова, посередницька, інтегруюча, розподільна, відтворювальна, регулююча,

контролююча, оздоровча (реабілітаційна), стимулююча, інформаційна, економічна, соціальна, конкурентна, фінансова, організаційна та допоміжна. Усі функції зернового ринку повинні бути зосереджені на реалізації своїх цілей.

Виходячи з сутнісних особливостей зернового ринку та його основних функцій, найбільш оптимально його класифікувати за такими критеріями [17, 18]:

- як конкуренція обмежена (вільна, досконала конкуренція, монополістична, регульована, олігополістична, моносонія, змішана);
- за просторовим (географічним) охопленням (місцеві, регіональні, міжрегіональні, національні та міжнародні);
- за ступенем насичення попиту (збалансовані, дефіцитні, надлишкові);
- за характером організації купівлі-продажу (оптові, роздрібні, ф'ючерсні);
- за видами зернових продуктів (пшениця, ячмінь, просо, кукурудза та ін.);
- за напрямком використання (продовольчі, насінневі, фуражні);
- за ступенем регульованості (регульовані, частково регульовані, нерегульовані);
- за відповідністю нормативним факторам (легальні, «чорні»);
- за режимом роботи (постійні, сезонні, ранкові, вечірні тощо) [17, 18].

Основними особливостями функціонування зернового ринку слід визнати: - високу залежність від біологічних факторів; необхідність заходів щодо підвищення родючості ґрунтів і збереження навколишнього середовища; високу залежність від кліматичних характеристик, що зумовлює необхідність потужної, різноманітної матеріально-технічної бази з відповідним шлейфом; ринок зерна характеризується практично досконалою конкуренцією (продукт однорідний і подільний, багаторізних учасників ринку); необхідність швидкої переробки зернових продуктів;

створення бази тривалого зберігання зерна; розвиток транспортно-логістичних систем; залежність ефективності виробництва зерна від якості землі та погодних умов; обмеження впливу виробників і регуляторів на перебіг виробничо-відтворювальних процесів і ефективність діяльності; пріоритет серед галузей рослинництва; нестабільність кон'юнктури ринку, що зумовлено сезонністю виробництва зерна; територіальна розпорошеність учасників ринку.

наявність великої кількості дрібних виробників, що виходять на ринок незалежно один від одного; життєва необхідність і незамінність зерна для населення та продовольча безпека держави; ефективність неможливо виміряти виключно економічними показниками через високу соціальну вагу зерна, що потребує державного регулювання; низька еластичність попиту за доходом (ефект Гіффена); постійний стабільний попит на зерно, скоригований граничними показниками фізіологічного споживання з урахуванням історичних та національних традицій; висока фондомісткість виробництва зерна при відносно низькій фондовіддачі; ринок зерна характеризується циклічним характером розвитку (непередбачувані зміни зростання ділової активності та її зниження чи спаду); непередбачуваність тривалості та інтенсивності економічних циклів через одночасний вплив різноманітних біологічних факторів; висока транспортна вартість зерна і можливість тривалого зберігання без втрати якісних характеристик; вважається показником продовольчих запасів, продовольчої безпеки та добробуту населення; висока залежність ринку зерна від стану та складу виробничої, ринкової та допоміжної інфраструктури; обмежене поєднання спеціалізації та диверсифікації виробництва зерна; широкий асортимент зернових продуктів, що створює додаткові труднощі, пов'язані з їх якісними характеристиками; має великий енергетичний потенціал (виробництво біоетанолу та біогазу); концентрація великої маси споживачів зерна у великих містах,

чим пояснюється поява різноманітних посередників;

Жодних бар'єрів чи обмежень для входу та виходу на ринок зерна немає.

Підсумовуючи, зазначимо, що розглянуто еволюцію наукових поглядів на дослідження ринку зерна, встановлено, що ринок зерна доцільно розглядати як багатогранну сукупність економічних відносин і господарських зв'язків у сфері виробництва, накопичення, розподілу, зберігання, обміну, транспортування та споживання зерна. виходячи з інтересів реальних і потенційних суб'єктів ринку та різноманітних умов, інститутів, структур, механізмів, що визначають стан ринку зерна та трансформацію інтересів і дій учасників. Так трактування сприяло визначенню суттєвих організаційно-економічних аспектів функціонування ринку зерна, його завдань, функцій, класифікаційних ознак, принципів, складових, структури за чотирма функціональними напрямками, конститутивних ознак, принципів, процесу функціонування ринку зерна та дозволило сформулювати теоретико-організаційний економічний механізм з урахуванням основних особливостей та умов ефективного функціонування ринку зерна.

1.2. Механізм функціонування світового ринку зерна

Ринок зерна є важливою і найважливішою частиною агропродовольчого ринку. Виробництво зерна в країнах є основою всього харчового сектора. Усі галузі тваринництва, зокрема свинарство та птахівництво, залежать від рівня виробництва зерна. Стан зернової галузі безпосередньо визначає продовольче забезпечення, а в кінцевому підсумку і рівень життя населення. Основна функція зернового ринку — забезпечення населення зерном і продуктами його переробки, тваринництва — кормами, зернопереробної промисловості — сировиною, насінництва — насінням матеріалом.

Враховуючи широкий спектр функцій зернового ринку, до них можна додати економічні, організаційні, соціальні та фінансові функції. Економічна функція ринку зерна полягає у визначенні кількості виробленого зерна та продуктів із нього для споживання, розподілу та обміну.

Організаційна роль ринку виражається в договорах між виробниками і споживачами, що допускають вільний вибір партнерів, вільну форму договору і гарантію еквівалентності виробництва і споживання. Соціальна функція ринку — задоволення попиту на зернову продукцію та забезпечення необхідного рівня життя громадян країни. Економічна роль ринку зерна полягає в забезпеченні ефективності податкової та кредитної систем, стимулюванні діяльності сільськогосподарських товаровиробників та страхуванні їх фінансових та інвестиційних ризиків.

Функціонування ринку зерна базується на певних принципах, які визначаються ринковою економікою країни. Поки немає чіткого розуміння того, як працює ринок зерна, але можна виділити кілька основних принципів, за якими функціонує ринок зерна в нашій країні:

- багатоканальність – свобода вибору каналів і форм реалізації зерна;
- самофінансування – гарантує фінансову незалежність учасників ринку;
- інфраструктура - створення достатньо розвинутої маркетингової інфраструктури, необхідної для руху продукції в товаророзподільчій мережі (товарні біржі, системи оптової та роздрібно-торгівлі, фінансові установи, транспортна мережа);
- різноманітність – свобода вибору видів і форм діяльності учасників ринку.

Дослідження ринків зерна має базуватися на аналізі родової та галузевої структур. Складність структури ринків зерна зумовлена специфікою продукції, диверсифікованою зерновою продукцією для споживання підприємствами харчової та переробної промисловості. Тому цей ринок має ряд специфічних характеристик, які відрізняють його від інших секторів аграрної промисловості [19, с.5].

Найважливіші з них:

- зерно є стратегічним товаром, наявність якого визначає політичну та соціально-економічну стабільність суспільства та продовольчу безпеку країни;

- певна кількість зерна залишається в господарствах для внутрішньогоспоживання, тобто не все вироблене зерно потрапляє на ринок;

- забезпеченість зерном значною мірою залежить від погодних умов, щотягне за собою значні коливання виробництва зерна з року в рік;

- Оскільки пропозиція зерна мінлива і сезонна, а попит на зерно у продукцію постійний і стабільний, виникає необхідність накопичення запасів зерна;

- дисбаланс між середньодушовим виробництвом і споживанням зерна в різних регіонах країни та локальний характер виробництва окремих видів зерна роблять транспортування зерна або продуктів його переробки об'єктивно необхідним;

- потенціал виробництва зерна в багатьох регіонах країни забезпечує виробникам зерна відносну конкурентоспроможність;

- структура попиту визначається харчовими звичками місцевого населення, рівнем розвитку тваринництва та наявністю зернопереробних підприємств;

- Розвиток міжрегіональних зернових зв'язків значною мірою залежить від географічного розташування регіону по відношенню до основних районів виробництва і споживання зерна та наявності транспортних шляхів;

- Нееластичність попиту на хліб зумовлює відносно стабільний попит на продовольчі крупи;

- Значна частка споживачів круп та продуктів харчування на їх основі зосереджена в містах, а не в селах, а також велика кількість посередників, що призводить до втрати частини доходів виробниками круп. Ринок зерна поділяється на три основні групи з точки зору використання різних видів зернової продукції: ринки фуражного зерна, ринки продовольчого зерна та ринки насіння (рис.1.3) [20, с.29].

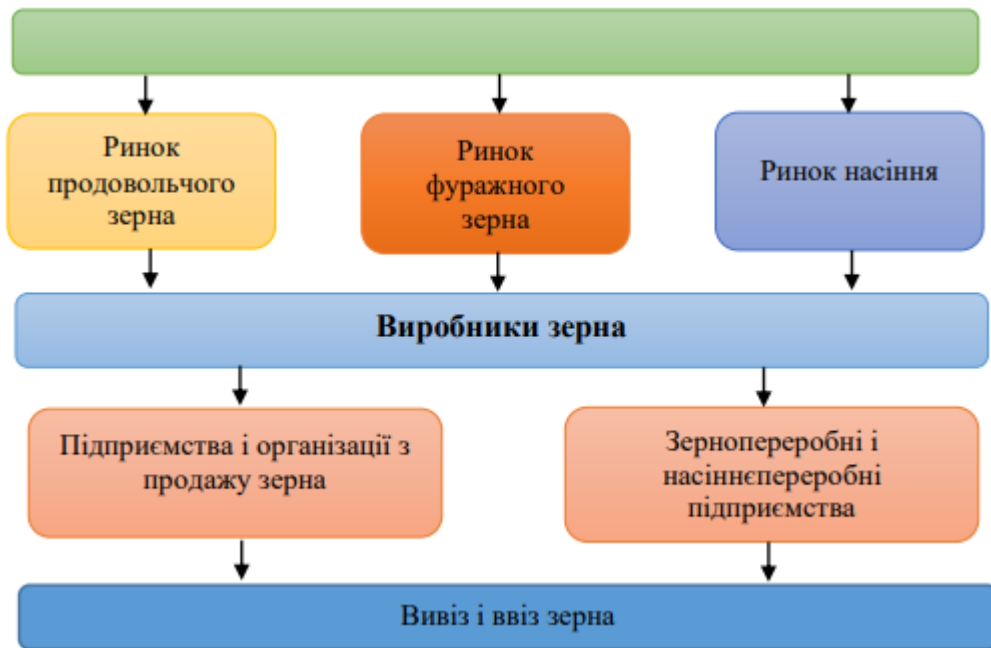

Рис. 1.3. Структура зернового ринку

Структура та організація ринку зернових складається з таких елементів:

- 1) суб'єкти господарювання, які виступають на ринку як покупці та продавці зерна та продуктів його переробки;
- 2) об'єкти ринку – зерно та продуктів його переробки;
- 3) інфраструктура – сукупність організацій, які створюють умови для укладання угод, організують взаємовідносини між суб'єктами ринку зерна та продуктів його переробки, забезпечують стабільність і стійкість ринку та опосередковують рух об'єкта ринку від виробника до споживача. Суб'єкти ринку поділяються на три категорії залежно від етапів, які проходять товари на зерновому ринку (рис. 1.4) [21].

Рис. 1.4 – Учасники ринку зернової продукції

Джерела зерна для ринку включають зернові господарства, роздрібні торговці зерном та організації, які імпортують та експортують зерно з-за меж регіону. З точки зору структури виробників зерна виділяють два сегменти ринку зерна: первинний і вторинний.

Первинний ринок – ринок, на якому сільськогосподарські товаровиробники реалізують свою зернову продукцію на ринкових і валютних умовах. До нього входять компанії та організації, які не вирощують зерно, а переробляють, зберігають, цілювально дозують, а потім продають переробникам, що зазвичай не є кінцевою комерційною операцією. Перед тим, як зерно стане власністю споживача, відбувається ряд інших операцій купівлі-продажу, в яких багато контрагентів виступають покупцями і продавцями. Проте найбільш значення мають відносини купівлі-продажу, в яких виробники зерна виступають продавцями [22].

Вторинний ринок зерна відрізняється тим, що покупці зерна виступають посередниками для продавців на первинному ринку. Покупцями є переробні підприємства (кінцеві покупці) або посередницькі організації, які консолідують невеликі партії. Це великі елеватори, зернові біржі, аукціонні

та ринкової структури, зернотрейдери. Виробники продають своє зерно млинам, зерноторговельним компаніям та державі. Млини, в свою чергу, постачають і реалізують борошно на хлібозаводи в регіонах України. Зернотрейдери з борошномелками продають і зерно, і борошно. Зернові компанії, які мають експортні ліцензії, закупають зерно у виробників, формують відповідні партії та постачають їх іноземним покупцям на контрактній основі. Ціна реалізації зерна для аграріїв та населення залежить від внутрішнього попиту та виробництва зерна в Україні та найбільших світових виробників. При високій пропозиції на світовому ринку зерна ціна буде падати, а зернотрейдери знижуватимуть закупівельні ціни для виробників. Вітчизняний ринок зерна частково визначається змінами на світовому ринку, а світовий ринок зазнає значних коливань.

Таким чином, кількісні та якісні детермінанти конкурентної переваги зернової галузі знаходяться на стороні попиту. Виробники та переробники зерна розробляють маркетингові стратегії у відповідь на коливання світового ринку зерна. Виробники зернових продають зерно постійним покупцям-боспоживачам, пропонуючи найкращу ціну за довгостроковими контрактами. На жаль, виробники зерна не можуть вийти на міжнародні ринки з власною продукцією. Більшість зерна продається переробникам, зернотрейдерам та державі. Для підтримки грошових потоків аграріїв та подолання несприятливої світової кон'юнктури необхідно створити ефективну систему управління попитом і пропозицією зерна на державному рівні. Добре розвинена та функціонуюча інфраструктура є необхідною умовою для сталого ринку зерна. У сучасній економічній літературі виділяють декілька систем, що складають інфраструктуру зернового ринку. Тому необхідно розділити інфраструктуру зернового ринку на виробничу та соціально-сервісну [23].

Виробнича інфраструктура – це система самостійних зв'язків, що обслуговує саме виробництво, а соціальна інфраструктура забезпечує загальні умови життєдіяльності людей. Особливу роль відіграє ринкова інфраструктура, яка являє собою скоординовану сукупність різних господарських одиниць, що обслуговують ринкові зв'язки і відносини, забезпечують рух зерна на цих ринках та беруть участь у процесі фінансово-кредитного обслуговування операторів зернового ринку. Найефективнішими ринковими структурами є ті, які найкраще відповідають потребам споживачів. Нижче наведено схему процесу функціонування ринку зерна (рис. 1.5).

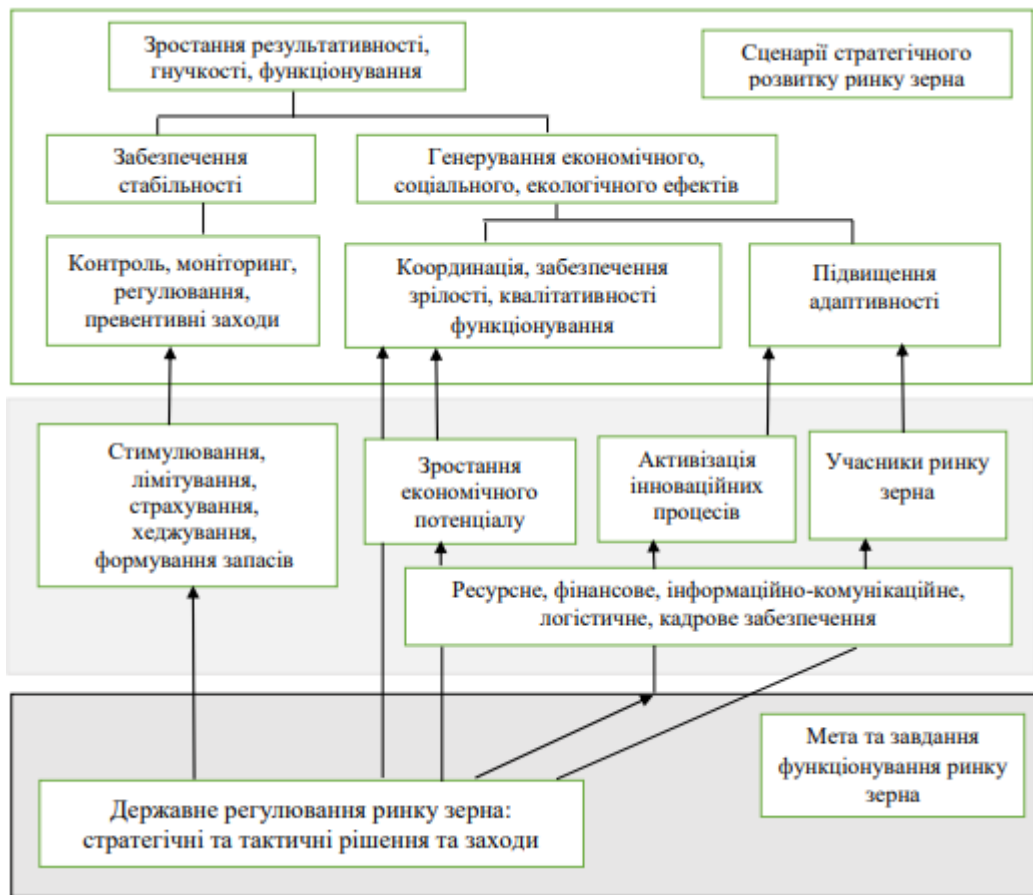

Рис. 1.5. – Функціонування ринку зернових

Передумови ефективного ринку зерна: створення необхідної стабільної та сприятливої нормативно-правової бази; створення державної нормативно-правової бази та ефективного підтримки виробництва зерна за рахунок стабільної цінової політики, розвитку агрострахування, сприятливих податкових, митних, кредитних та інвестиційних механізмів;

сприяння впровадженню інноваційних технологій вирощування зерна та насіння; забезпечення розробки резервів і стимулювання вирощування зернових.

Таким чином, ринок зерна є одним із найважливіших елементів агропродовольчого ринку. Це досить складна система, яка складається з різноманітних взаємовідносин між виробниками (продавцями) та споживачами (покупцями) зерна, економічних зв'язків між ними та впливу контролюючих органів на її ефективність. Аналіз регіонального ринку зерна повинен враховувати всі особливості виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції в регіоні та основні соціально-економічні тенденції розвитку регіону.

1.3 Попит та пропозиція на ринку зерна та фактори, що їх визначають

Ринок має досить складну, неоднорідну структуру, що охоплює всі галузі економіки. Його основним і, звичайно, головним аспектом є свобода економічного характеру. Ринковий механізм, який насамперед визначає свободу вибору партнера, є тим напрямком, який дозволяє виробничій економіці функціонувати ефективніше.

Основними рушійними силами різних товарних ринків, у тому числі зерна, є попит і пропозиція на продукцію. Проміжною ланкою між ними є ціни на сільськогосподарську продукцію, які визначають рівень роздрібних цін на продуктах харчування. На цей механізм (зв'язок між основними елементами ринку: попитом, пропозицією та ціною) впливає велика кількість зовнішніх і внутрішніх факторів. Цей вплив неоднаковий, але кожен з них всебічно вивчений економічною наукою. В ринкових умовах основним чинником, що стимулює створення різноманітної продукції, є попит.

Споживчий попит виступає через форму вираження суспільних потреб і є своєрідним напрямним елементом виробництва зерна, який за стандартом повинен оперативно реагувати на його зміни (рис. 1.6). Потреба в продуктах

харчування, насінні, фуражному зерні та технічні потреби формують обсяг внутрішнього попиту.

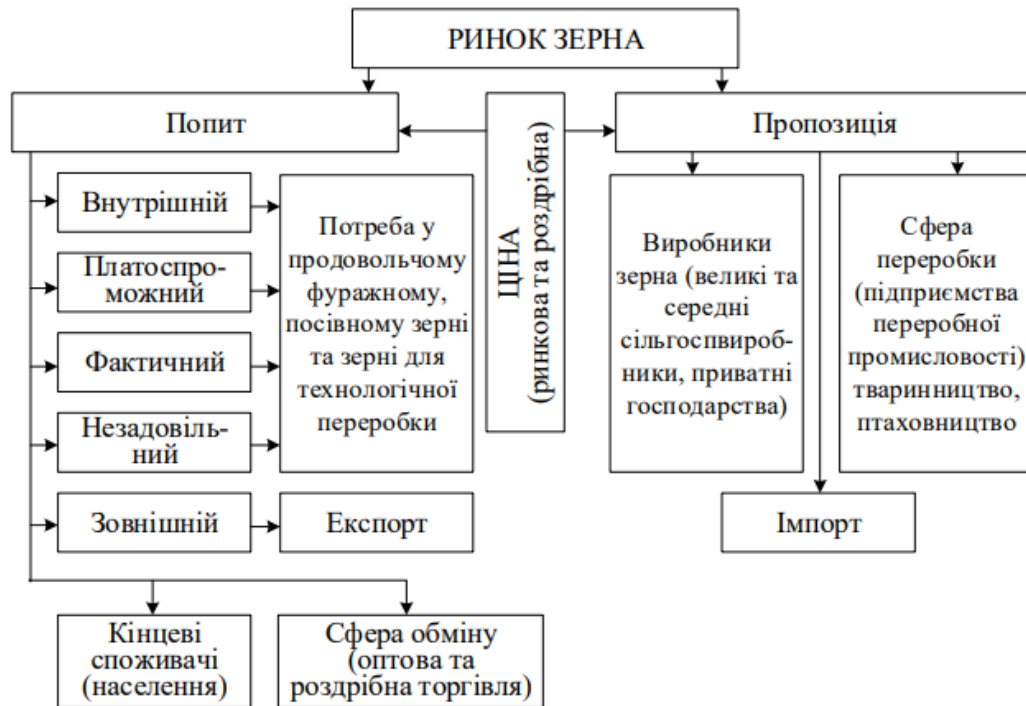

Рис. 1.6 – Формування попиту та пропозиції на ринку зерна

У класичній ринковій економіці на ринку зерна попит формується з боку кінцевих споживачів (населення) і у сфері обміну. Вихідною ознакою товарного ринку зерна є платоспроможний попит. Розраховується як загальна потреба в зерні підприємств різних типів: переробної промисловості, сільськогосподарських підприємств, а також особистих підсобних господарств, забезпечених фінансовими ресурсами і представлених на товарному ринку [24].

Лише з урахуванням попиту товаровиробників на насіння зернових, фуражне та продовольче зерно цю потребу можна буде задовольнити. Науці відомі різні види попиту на зерно:

– платоспроможний попит – це вся сукупність потреб країни (регіону) в зерні та продуктах його технологічної переробки різного виду асортименту на відповідний період, що визначається платоспроможністю покупців;

– фактичний сукупний попит виражається через кількісне фактичне споживання зерна;

– внутрішня нормативна потреба визначається загальною потребою в продовольчому, фуражному та насіннєвому зерні, а також зерні для технічної переробки, формування та поповнення необхідних запасів;

– зовнішній попит формується за рахунок потреби в зерні для експортних операцій відповідно до укладених зовнішньоекономічних контрактів, державних зобов'язань за укладеними міждержавними угодами;

– незадоволений попит проявляється шляхом порівняння фактичного споживання зерна та сукупного попиту.

Попит на зерно нестабільний. На це впливає ряд різних факторів:

– демографічний – це споживання зерна на душу населення та його кількість;

– політичні – це потреби оборони, гуманітарної допомоги, ембарго;

– організаційно-технічний – характеризується посівною площею всіх вирощуваних зернових культур, кормовими сумішами та нормою висіву насіння на 1 га, нормою витрати зерна на виробництво кінцевої продукції в переробних галузях, нормою витрати зернової сировини. матеріалів для виробництва одиниць тваринницької продукції на голову худоби;

– економічні – це прибуток на 1 га посівної площі та на 1 голову худоби, рівень поточної ціни та рентабельності [25].

При дотриманні закону попиту попит на зерно зростає, якщо ціни на нього знижуються. Ступінь кількісної зміни попиту у відповідь на зміну ціни характеризує еластичність або нееластичність попиту. З цього випливає, що еластичність попиту – це рівень конфігурації попиту в залежності від динаміки ціни. Мірою такої зміни є коефіцієнт еластичності попиту, що розраховується як відношення збільшення попиту до зниження ціни. Крім того, якщо величина попиту змінюється на більший відсоток, ніж ціна, то попит є еластичним, а нееластичний попит виникає, якщо купівельна спроможність покупців не

чутлива до зміни ціни. Однак така ситуація на внутрішньому ринку не завжди підкоряється цій закономірності; причиною цього може бути низька платоспроможність переробної промисловості, тваринництва, птахівництва та рибництва.

Вітчизняний ринок фуражного зерна не є еластичним. Тваринницькі, птахівничі та рибогосподарські підприємства відчувають фінансові труднощі, що не дозволяє адекватно знизити ціни на різні корми та збільшити поголів'я, оскільки знижується ефективність їх виробництва. Це пояснюється існуючим на ринку ціновим диспаритетом та загальним зниженням платоспроможного попиту населення, що призвело до зниження рекомендованих норм споживання продуктів харчування, що призвело до зниження попиту на зерно.

В результаті ситуації формується млявий попит, що звужує ринок зерна. На величину платоспроможного попиту впливає багато факторів, до основних з яких відносяться: ринкові ціни на зерно та продукти, отримані в результаті його переробки, роздрібні ціни на хліб, хлібобулочні вироби та іншу продукцію, де основною є зернова сировина для їх виробництва. Нині в жодній країні з розвинутою ринковою економікою та сільським господарством не існує «вільного» ринку як «саморегульованої системи». У цих країнах держава регулює ринок зерна залежно від змін конкретних установок аграрної політики через систему цін, механізми податкової та пільгової кредитної політики, субсидії та законодавство. Основним джерелом і постачальником для формування товарних ресурсів зернового ринку є сільськогосподарські виробники зерна. Відповідно, головною умовою ефективного функціонування зернового ринку є розвиток виробництва зерна [26].

В Україні в сучасних умовах основними постачальниками зернового ринку, що формують обсяг і пропозицію продукції, є середні та великі сільськогосподарські організації. Обсяг товарної пропозиції зерна залежить від наявних запасів. Величина

міжрегіональної товарної пропозиції визначається загальним обсягом зерна, що пропонується на експорт за межі конкретного регіону. Одним із основних факторів, що впливають на збільшення товарних запасів зерна, є найбільш раціональнейого використання насіння і фураж, у зв'язку з тим, що їх частка у видатковій частині зернового балансу значна. На регіональному ринку зерна величина його пропозиції визначається загальними обсягами виробництва цього року, перехідними запасами зерна, резервними фондами запасів, а також обсягами імпорту зерна з різних регіонів і країн (рис. 1.7).

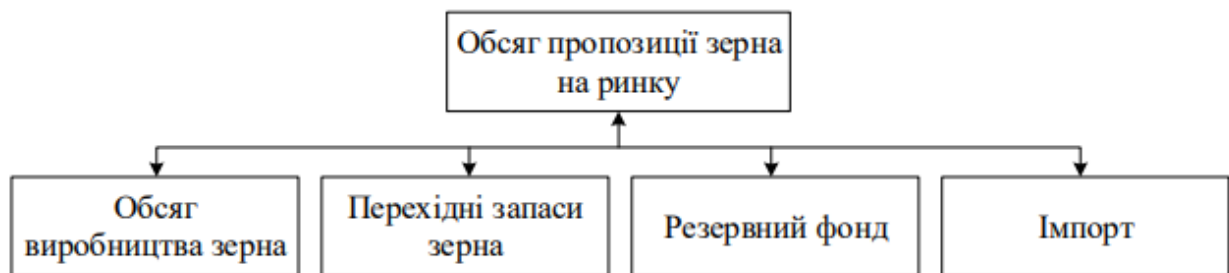

Рис. 1.7. –Пропозиція зерна на регіональному ринку

Потенціал ринку окремої країни чи регіону характеризується розміром товарного зерна, тобто кількістю, яку сільські виробники можуть запропонувати на продаж. Не менш важливою характеристикою ринкового механізму є забезпечена ресурсами пропозиція товарної продукції. Вона являє собою всю сукупність товарів, які пропонуються на ринку на рівні цін, включаючи зерно у продукцію місцевих виробників, а також імпортовану та вироблену в інших регіонах та країнах ближнього зарубіжжя, а також обсяг пропозиції зерна на регіональному ринку зерна. Забезпеченість залежить від розміру посівної площі та її структури, урожайності сільськогосподарських культур з 1 га посівної площі, продуктивності тварин, поголів'я худоби, рівня державного регулювання діяльності підприємств і галузей агропромислового комплексу. складні.

Для збільшення пропозиції зерна одним із головних факторів може бути оновлення та інтенсифікація насінневого фонду, тим більше, що держава щорічно виділяє кошти на закупівлю елітних та високоврожайних сортів. Можна сказати, що насіння – це особливий вид продукту, який в сільському господарстві часто як виробляється, так і повністю споживається. Очікується, що протягом найближчих 5-6 років тільки зернових культур можна буде вивести близько 200 нових сортів [27].

Рівноважна ринкова ціна на ринку зерна визначається співвідношенням попиту та пропозиції. Тут доцільно говорити про ціну пропозиції, яку формують продавці, що виходять з нею на ринок, і ціну попиту, яку пропонують покупці. Рівноважна ринкова ціна на зерно визначається в сукупності з урахуванням необхідних витрат на його виробництво, зберігання, переробку, реалізацію та транспортування. У підсумку всі витрати виражаються в попиті на зернову продукцію. Зазвичай вони визначаються витратами організацій, що використовують у своїй діяльності передові методи і технології, сучасні форми організації праці, висококваліфіковану робочу силу, виробниче обладнання.

На ринку зерна на рівень і динаміку рівноважних ринкових цін також великий вплив мають конкуренція, рівень світових цін, попит, обсяги пропозиції продукції, а також експортно-імпортні операції. Зменшення цих причин можна досягти шляхом цілеспрямованих дій. Процеси формування попиту та пропозиції на ринку зерна мають ряд особливостей, до яких можна віднести:

- попит на фуражне зерно значною мірою залежить від попиту населення на харчові продукти тваринного та білкового походження (м'ясо, молоко, яйця);
- розрахунки показують, що для отримання необхідного за медичними нормами обсягу тваринницької продукції на одну особу необхідно мінімум 840 кг фуражного зерна на рік;

– еластичність попиту на хлібобулочні вироби за цінами та доходами споживачів значно нижча порівняно з м'ясо-молочними виробами, яйцями. З цього випливає, що попит на продовольче зерно для борошна і круп є більш стабільним і визначається чисельністю населення;

– приблизно половина виробленого зерна не продається, оскільки залишається для внутрішнього господарського споживання, в тому числі як насіння;

– забезпеченість зерном значною мірою залежить від погодних умов, що впливає на врожайність зерна та валовий збір;

– сезонність товарної пропозиції зерна продовольчого та фуражного призначення потребує створення запасів зерна, що зумовлене стабільним рівномірним попитом на хліб, макаронні вироби, молочну та м'ясну продукцію протягом року;

– об'єктивно існуюча нерівномірність виробництва зерна в усіх регіонах країни, невідповідність рівня виробництва та рівня його споживання на душу населення зумовлює необхідність перерозподілу зерна та продуктів зерна, а також розвитку міжрегіональних зв'язків [28].

Останніми роками спостерігається відносна стабільність внутрішнього попиту на зерно, а його можливе зростання, яке може відбуватися переважно за рахунок тваринництва, обмежене низькою платоспроможністю населення та економічною недоступністю більшості м'ясо-молочних продуктів, які в свою чергу призводять до скорочення поголів'я худоби, тваринництва, зберігання та збільшення імпорту продукції тваринництва. Товаропостачання зерна є менш стабільним і регламентованим. Він формуються в тому числі під впливом неконтрольованих факторів навколишнього середовища. У зв'язку з цим відбуваються постійні коливання валового збору зернових культур, що створює в окремі роки ринковий дефіцит, або «перевиробництво» зерна, що призводить до різких коливань цін на нього. Тому ринок зерна

повинен мати механізм регулювання пропозиції, щоб забезпечити вилучення надлишків зерна та недопущення падіння цінабо, навпаки, приплив додаткової пропозиції зерна у разі дефіциту та надмірного зростання цін. За наявності конкуренції на ринку зерна виробники намагаються знизити собівартість продукції, щоб збільшити прибуток. В результаті це підвищує продуктивність і знижує витрати, що дозволяє знизити ціни на зерно та продукції його переробки.

Конкуренція спонукає виробників постійно підвищувати якість зерна та збільшувати різноманітність пропонованої продукції. Конкурс виконує такі функції:

- регулююча – максимальний ступінь задоволення запитів споживачів, шляхом особливого впливу на пропозицію товарів;
- локаційний – розміщення виробництва, де воно забезпечує максимальну віддачу; – інноваційно-адаптивний – адаптація виробництва до мінливих вимог ринку шляхом розробки нових технологій;
- контролюючий – обмеження ступеня впливу на ринок продавця або споживача.

Основними формами конкуренції в сільському господарстві є внутрішньогалузева та міжгалузева. Перший з них відображає форму конкуренції між великою кількістю підприємств однієї галузі за прибуткові, оптимальні умови виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства. Міжгалузева конкуренція ведеться між підприємствами різних галузей і сфер діяльності за отримання найбільших прибутків для збільшення власного капіталу. За допомогою міжгалузевої конкуренції відбувається стихійне переливання грошових коштів у різних галузях - з однієї в іншу.

Специфіка зернового ринку зводиться до високого рівня конкуренції. Через наявність великої кількості продавців окремі виробники не

можуть впливати на ринкову ціну. Єдиним методом зниження загальногорівня конкуренції можуть бути економічні взаємовигідні домовленості між сільськими товаровиробниками шляхом створення різноманітних асоціацій горизонтального та вертикального типу. Попит і пропозиція на ринку зерна є ринковим механізмом функціонування агропродовольчого комплексу. Сучасна тенденція розвитку характеризується абсолютним переважанням сільськогосподарських сфер у структурі агропромислового комплексу. Що, у свою чергу, дозволяє ініціювати створення найсучаснішого механізму його функціонування, який має більш жорсткий техніко-економічний характер вхідного та нормативного контролю за технологією та організацією виробництва сільськогосподарської продукції.

У становленні та розвитку ринкового механізму АПК мають місце дві тенденції. Перша тенденція полягає у цілеспрямованій модифікації агропромислових ринкових зв'язків у вигляді створення агропромислових об'єднань, укладання нових контрактів, прямих зв'язків, взаємовигідних ринкових угод, державної підтримки ціни більшості сільськогосподарських продуктів. Друга тенденція відображає те, що елементи зайвої «заорганізованості» ринку, що поступово скупчилися, заважають властивувільному ринку ефективно впливати на виробництво, зокрема, посилюють складності у виборі вигідного партнера. Тому внаслідок відомого «упорядкування» ринкових зв'язків посилюється актуальність усвідомлення необхідності орієнтації і лише на ринковий механізм вжиття всіх необхідних заходів для більш повного та ефективного його функціонування (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. – Параметри зернового ринку

Параметри	Характеристика
Ситуація на світових ринках зерна	
Пропозиція	Обсяг світового ринку з деяких зернових культур: тверда та м'яка пшениця, ячмінь, кукурудза; виробництво всіх видів зерна та

	передбачувані експортні обсяги від найбільших країн - експортерів; запаси перехідні
Попит	Світове споживання зернових культур
Ціни	Зміна цін на продовольчу пшеницю на всіх найбільших світових біржах; зміна середньої контрактної ціни експорту та динаміка цін реалізації пшениці від товаровиробників
Внутрішній ринок	
Пропозиція	Зміна ресурсів зерна за поточний рік; прогноз на врожай: обсяг посівних площ, врожайність зерна; валовий збір зерна; зерновий баланс ресурсів та його використання; структура деяких видів зерна за якістю; перехідні запаси зерна; зберігання та транспортування зерна; динаміка виробництва продуктів із переробленого зерна
Попит	Доходи населення з урахування індексу інфляції; щомісячна вартість споживчого кошика; ставлення курсів долара та євро до рубля; душевий прибуток сільського населення по регіонах; задоволення потреб населення з допомогою споживання продукції, виробленої із зерна; частка імпортової зернової продукції у вітчизняному споживанні; внутрішнього господарського споживання; потреби різних галузей тваринництва, рибництва
Ціни	Ціни на пшеницю, жито, ячмінь, овес, фуражну кукурудзу тощо; динаміка маржі між цінами при придбанні та реалізації пшениці; оптові та роздрібні ціни на продукцію переробки; ціни факторів виробництва; індекс споживчих цін на потрібні хлібні продукти; динаміка цін на дизпаливо; динаміка середніх цін реалізації на зерно; транзакційні витрати; ціни на добрива; обсяги реалізації у натуральному виразі
Державне регулювання	Усі види дотацій; ступінь компенсації лізингових платежів; субсидоване регулювання частини ставки кредиту; державні закупівельні та товарні інтервенції; регулювання зовнішньої торгівлі
Ринкова інфраструктура	Придбання техніки з лізингу; обсяги виданих кредитів інфраструктура
Зовнішня торгівля	Питома вага зернової продукції у структурі експорту та імпорту зерном агропродовольчої продукції загалом; вплив та значення імпорту зерна на внутрішню пропозицію; імпорт/експорт зерна за видами культур; порівняльні ціни імпортних та експортних контрактів; аналіз цін зернової продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках
Прогноз	
Загальні тенденції розвитку сільськогосподарстві України; перспективи розвитку зернового сектору	

Варто відзначити той факт, що якщо ціни в силу якихось обставин або причин підвищуються, то це ще не означає, що в тій же пропорції зростає і попит. Держава, яка у всіх економічно розвинених країнах для приведення у відповідність попиту та пропозиції виконує роль регулятора через

здійснення зернових інтервенцій, маючи для цього необхідні фонди зерна та фінансові ресурси, в Україні слабо справляється з цією функцією.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИКА СУЧАСНОСТІ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ЗЕРНА

2.1 Дослідження поточного стану світового ринку зерна

В останні передвоєнні роки Україна була одним із лідерів світового ринку зерна.

Значною мірою це зумовлено унікальними кліматичними умовами вирощування зернових культур та значними площами чорнозему, що дає змогу вирощувати високоякісне продовольче зерно в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і створення експортного потенціалу [29].

Обсяг експорту зернових та зернобобових культур з України з початку 2021/22 МР станом на початок червня 2022 року склав понад 47,1 млн тонн, що на 11% перевищує показник минулого року. Так, з початку сезону експортовано 18,57 млн тонн пшениці, що на 16% більше минулорічного показника. Постачання ячменю на зовнішні ринки склало 5,7 млн. тонн, збільшившись на 37%, експортовано 161,9 тис. тонн жита, що значно перевищує показник минулого року [30]. Експортовано понад 22,4 млн тонн кукурудзи. Приріст поставок склав 4% порівняно з показниками минулого року. При цьому експорт українського борошна з початку сезону склав 71,4 тис. тонн, що на 36% нижче показника на відповідну дату минулого сезону [31].

Отже, незважаючи на багаті природні ресурси, стратегічне географічне розташування та науково-кадровий потенціал, у структурі експорту України все ще переважають товари з низькою часткою доданої вартості. Зернові культури є однією з найбільших товарних позицій на світовому агропродовольчому ринку, якою торгують багато країн і, зокрема, вітчизняні аграрні експортери [32].

Нині населення планети становить близько 8 мільярдів людей. Протягом ХХ ст. кількість людей зросла в чотири рази. За оцінками ООН, чисельність населення збільшується на 1,2%, тобто на 77 мільйонів. 97%

зростання припадає на такі країни, як Китай, Індія, Пакистан, Нігерія, Бангладеш, Індонезія [33]. Демографи ООН прогнозують, що до 2200 року кількість людей на планеті перевищить 10 мільярдів. Щоб прогнати таку кількість людей, виробництво їжі потрібно буде збільшити на 70%. В першу чергу стосується зернових культур: рису, кукурудзи та пшениці. Серед них пшениця займає близько 25% ріллі і є найпоширенішою зерною культурою за посівними площами і другою (після кукурудзи) [29].

У світі ринок зерна є сферою стратегічних інтересів великих транснаціональних корпорацій. Формування такого глобального ринку відбувалося через відмінності у виробництві та споживанні зерна. Найбільші виробники зерна в світі: Китай, Індія, США. Багатою країнам, зокрема світовим лідерам, досить часто бракує промислової продукції. Ця проблема раціонального використання та планування ресурсів не вирішується протягом багатьох років [34].

За оцінками ФАО, у 2021 році зростання світового виробництва зернових порівняно з відповідним періодом минулого року склало 0,9%, насамперед за рахунок збільшення виробництва кукурудзи. На початку 2022 року експерти зернового ринку очікували зростання споживання зерна на 1,1% у найближчі роки під впливом збільшення споживання продуктів харчування (особливо пшениці та рису), інших видів споживання (переважно кукурудзи), а також кормів споживання (переважно кукурудза). Виходячи з оцінок світового виробництва та споживання зернових, прогнозувалося збільшення запасів на кінець 2022 року порівняно з початком сезону. Очікувалося, що в сезоні 2021-2022 рр. обсяг світової торгівлі зерном будуть нижчими за рекордні рівні сезону 2020-2021 рр., в основному через очікуване зниження світових обсягів торгівлі кукурудзою та проблеми з постачанням, спричинені війною в Україні [35].

Виходячи зі стану посівів та планів на наступну посівну, прогнозується падіння світового виробництва зерна до 2,78 млрд тонн, що на 16 млн тонн менше рекордного рівня 2021 року. Серед основних зернових культур найбільше падіння очікується у виробництві кукурудзи та пшениці. Також на сезон 2022-2023 років прогнозували незначне зниження споживання зерна порівняно з рівнем сезону 2021-2022 років. Це пов'язано з очікуваним скороченням споживання кормів пшениці, грубого зерна та рису, а також менш значним скороченням споживання переважно пшениці та рису як промислової сировини. Світове споживання зерна в продовольство, навпаки, може зрости пропорційно стабільному зростанню населення планети.

Виходячи з попередніх прогнозів ФАО щодо світового виробництва зернових у 2022 році та використання зернових у сезоні 2022-23 років, світове виробництво буде недостатнім для задоволення очікуваного споживання; Тому очікується незначне скорочення стратегічних запасів зерна порівняно з рівнем на початок сезону. Серед основних зернових культур очікується найбільше скорочення запасів кукурудзи та ячменю [36]. За оцінками експертів зернового ринку, обсяг світової торгівлі зерном впав до найнижчого рівня за останні три роки. У травні 2022 року середній індекс цін на зернові ФАО становив 173,4 пункту, що є новим рекордом і на 39,7 пункту (29,7%) вище, ніж минулого року. Через такі фактори, як подальше скорочення пропозиції та невизначеність на ринках, особливо пшениці, кукурудзи та ячменю, а також зростання цін на енергоносії та інші ресурси, світові ціни на зерно, ймовірно, залишатимуться високими принаймні протягом першої половини року. половина сезону 2022-2023 [35].

Найсуттєвіші коливання цін на зерно спостерігаються на китайському ринку. Так, ціна на пшеницю в травні зросла до 3200 юанів (\$477) за тону. Це найвищий рівень в історії. Зростання цін було викликано високими витратами на ферми, обмеженими поставками та нижчими прогнозами врожаю. Так, за

оцінками експертів, вартість пшениці в 2021/22 році становила близько 575 юанів за тонну, що на 100 юанів більше, ніж у попередньому році через зростання цін на добрива та насіння. Озима пшениця була оцінена в 700 юанів за тонну, тому що зерно було посіяно пізніше восени минулого року через сильні дощі. Влада Китаю вже надала фермерам три раунди субсидій з початку 2022 року через побоювання, що високі витрати вплинуть на виробництво в країні. Крім того, трейдери не бажають знижувати ціни, оскільки загальні пропозиції залишаються обмеженими через минулорічний ажіотаж попиту на пшеницю та війну в Україні [37].

Однією з головних причин зростання цін на зерно є активні військові дії на території України, які значно скоротили експортні можливості нашої країни.

Адже основні обсяги експорту зерна в Україну до нападу Росії на нашу країну відправлялися покупцям через порти Миколаєва та через порти Південної Одеси та Чорноморська. Загалом це приблизно 95% зернових вантажів, що експортуються морем. Ще по 5% припадає на Маріуполь і Бердянськ. До портів зерно транспортували переважно залізницею. Експорт зерна до країн ЄС, який здійснюється залізничним та автомобільним транспортом, становить приблизно 5% усього українського експорту зерна.

З початку бойових дій в Україні припинено експорт зерна через портові термінали. Налагодження сухопутних експортних маршрутів через західні кордони України може забезпечити потік до 600 тис. тонн на місяць – це лише 10-15% пропускної здатності, яку ми мали через морські порти. Щодо стосується перевезення зерна залізницею, то заявлені обсяги в умовах воєнного стану та з урахуванням окупованих територій становлять 20 тис. тонн на добу. Якщо переорієнтувати абсолютно всі можливі транспортні потужності на доставку зерна до перевалочних пунктів у західному регіоні, Українська залізниця може збільшити обсяги перевезень до 20-25% від довоєнного рівня, якщо буде можливість експортувати зерно з

тимчасово окупованих територій аботі, де тривають бойовідії. Однак для цього необхідно терміново вирішити проблеми зберігання зерна в прикордонних регіонах України та забезпечити достатню кількість спецтранспорту для перевезення зерна територією ЄС. На сьогодні Україна залізниця має 12 пунктів пропуску на кордоні з країнами ЄС, але активно використовуються лише 3. Налагодження інших вимагає часу та інвестицій для вирішення проблеми перевантаження зернових та олійних культур з українських ширококоліїних вагонів на європейські вузькоколіїні вагони. Зернотрейдери долучаються до цієї модернізації, інвестуючи в розвиток специфічних перевантажувальних комплексів. Це дозволить сформувати нові логістичні ланцюги, що подвоїть обсяг експорту: з 20-24 тис. тонн до 45-50 тис. тонн (близько 700 вагонів на добу) [38].

Мінагрополітики України працює над спрощенням процедури експорту зерна автомобільним транспортом. Щоб пришвидшити проходження зерновозів, сьогодні ЄС не вимагає жодних ветеринарних чи фітосанітарних сертифікатів як для імпорту зерна, так і для транзиту через країни ЄС. Тільки в рамках національної програми контролю країни-члени ЄС можуть приймати зразки для перевірки відповідності вимогам ЄС щодо імпорту та присутності на національному ринку [39].

Важливою проблемою вітчизняного ринку зерна сьогодні є забезпечення можливості тривалого зберігання. Решта зерна, яке необхідно експортувати, за експертними оцінками, становить 17 млн тонн, у тому числі 10 млн тонн кукурудзи, близько 6,7 млн тонн соняшнику та продуктів його переробки (олія, шрот, лушпиння), сої – приблизно 730 тис. тонн. В Україні загальна потужність елеватора на початку повномасштабного військового вторгнення Росії становила понад 57 млн тонн, а урожай зернових і олійних культур у 2021 році сягнув 107,38 млн тонн (станом на 1 грудня 2021 року). Тобто, навіть якщо задіяти всі потужності, а

також можливість зберігання в рукавах, зберегти весь урожай в країні без експорту неможливо. Зараз потужності ховищ, через війну, значно скоротилися. Карта війни постійно змінюється, тому важко передбачити, які елеватори можуть опинитися в сирій зоні. Враховуючи поточну ситуацію на фронтах, можна включити з логістичного ланцюга елеватори Донецької, Луганської, Сумської, Чернігівської, Запорізької областей, Харківської та Київської областей. Загальна потужність, розташована в зоні бойових дій, становить, за приблизними оцінками, понад 22 мільйони тонн. Найціннішими для зберігання зерна, враховуючи нинішню ситуацію на фронтах, будуть елеватори західних областей. Їх ориєнтована потужність – 9 млн тонн. Зараз, незважаючи на війну, в цих регіонах будують елеватори, але це суттєво не змінить ситуацію [39].

На початку війни експортерам вдалося збільшити експорт зерна з 200 тис. тонн у березні до 1 млн. тонн у травні. Безумовний успіх збільшення обсягів поставок ще не повністю вирішив проблему. Перед війною Україна експортувала 5 млн. тонн зерна щомісяця [39]. Сьогодні є достовірні відомості про розкрадання росіянами українського експортного зерна для продажу з метою отримання прибутку. Адміністрація США попередила 14 країн, переважно в Африці, про те, що Росія намагається відправити вкрадене українське зерно покупцям за кордоном і отримати прибуток від вкраденого зерна, щоб продати його постраждалим від посухи країнам, яким загрожує голод. За даними української сторони, під час повномасштабного вторгнення росіяни викрали з України близько 500 тисяч тонн пшениці за нинішніми цінами на суму близько 200 мільйонів доларів. Велика частина цього вантажу була доставлена в порти Криму, а потім перевезена кораблями, в тому числі під санкційними. Про розкрадання українського зерна свідчить статистика країни-агресора: у травні цього року Росія експортувала 1,26 млн тонн пшениці, у

травні минулого року цей показник становив 675 тис. тонн. Найімовірнішим пунктом призначення російських суховантажів, які експортують українське зерно, є Сирія, звідти його можуть контрабандою відправляти в інші країни Близького Сходу [40].

Українська влада веде переговори з низкою держав про розблокування портів для безперешкодного експорту зерна, адже через заблоковані порти Україна щодня втрачає \$170 млн, а її експортні можливості впали більш ніж вдвічі. Наразі обговорюють два способи розблокування. Перший – військовий: забезпечити Україну достатньою кількістю протикорабельних ракет достатньої дальності, щоб Україна могла сама захищати комерційні судна. Другим методом була така операція, як Ocean Shield в Аденській затоці, коли конвої НАТО супроводжували комерційні судна до портів, захищаючи їх від сомалійських піратів. Це може бути як конвой НАТО, так і конвой, який надають країни Чорноморського регіону, які також є країнами НАТО, але вони можуть заклеймувати це як власні зусилля. Це Болгарія, Румунія та Туреччина. Крім того, розглядається можливість розвитку альтернативних маршрутів експорту зерна через Польщу та країни Балтії. Єврокомісія продовжує шукати ефективні шляхи сухопутного експорту зерна, заблокованого Росією в українських портах. Створено бізнес-платформу для пошуку нових партнерських відносин між європейськими компаніями, які пропонують транспортні чи складські рішення, та українськими зернотрейдерами, які шукають європейських логістичних партнерів. У країнах ЄС створено контактні пункти, де представники європейської логістики можуть вирішувати організаційні питання з українськими партнерами за принципом «єдиного вікна». ЄС вітає зусилля ООН щодо розблокування морських шляхів для експорту українського врожаю традиційними морськими шляхами з наших портів [41].

Адміністрація США також розробляє можливі рішення для пом'якшення наслідків продовольчої кризи через війну Росії в Україні, розблокування українських портів і експорт зерна, призначеного на експорт. Сполучені Штати розглядають можливість доставки в Україну контейнерів для тимчасового зберігання зерна, що може стати тимчасовим заходом у контексті пом'якшення наслідків загострення продовольчої кризи, спричиненої багатомісячною блокадою Росією українських портів. Вважається, що контейнери для зберігання, зокрема мішки та ящики, можуть допомогти врятувати частину з понад 20 мільйонів тонн зерна, заблокованих на українських складах. Крім того, запаковане зерно можна буде завантажувати на потяги та вантажівки після встановлення наземних коридорів [42].

Однак, незважаючи на зусилля США та країн ЄС, досі немає вироблення швидкого та абсолютного рішення щодо зняття російської блокади українських портів.

Встановлено, щорозв'язання повномасштабних військових дій Російської Федерації на території України значно скоротило експортні можливості нашої країни. В першу чергу це стосується експорту зерна через морські порти України. У результаті наша держава щодня втрачає 170 мільйонів доларів, а в зерноховища залишаються багатомільйонні запаси пшениці, кукурудзи та соняшнику. Ситуація в Україні безпосередньо впливає на ціни на зерно на світових ринках і може спричинити голод у багатьох країнах Азії та Африки. Україна разом з ЄС та США шукає шляхи виходу із ситуації, що склалася. Наша держава розвиває нові логістичні ланцюжки транспортування зерна наземним транспортом: залізничним та автомобільним. Країни Євросоюзу та Сполучені Штати Америки розглядають варіанти розблокування Чорного моря, щоб забезпечити транспортування українського зерна найвигіднішим морським шляхом. Перспективою подальших досліджень є аналіз зміни ситуації з експортними можливостями України в

залежності від внутрішніх і зовнішніх факторів, моніторингу ситуації на світовому ринку зерна та ролі нашої держави у сприянні продовольчій безпеці на глобальному рівні.

2.2. Структурний аналіз міжнародного ринку зерна

Світове споживання зерна та торгівля ним зросли за останні 10 років, чому сприяло щорічне зростання населення майже на 80 мільйонів. Світовий ринок зерна не постраждав від пандемії COVID-19 протягом останнього року, але все ще існує деяка невизначеність щодо втрати доходу через обмежувальні заходи, введені країнами для припинення поширення хвороби, збої в ланцюгах поставок і світові торгівлі. Виходячи з показників виробництва, споживання, запасів і торгівлі, світові ринки зерна загалом стійкі до кризи COVID-19. Оцінка структури виробництва зерна у світі показала, що більшість зернових культур становлять кукурудза — 42 %, пшениця — 28 %, рис — 18 %, ячмінь — 6 % та інші зернові — 6 % (рис. 2.1).

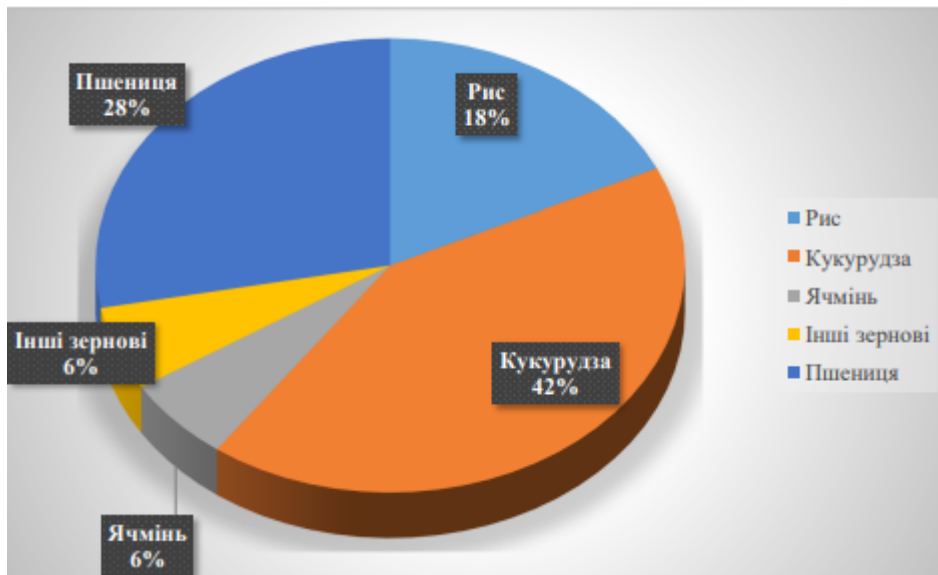

Рис. 2.1. – Структура світового виробництва зернових

У багатьох країнах світу пшениця була, є і буде найважливішою культурою. Нині посівні площі пшениці становлять близько 220 млн га. Частка України у світовому виробництві пшениці становить 3%. Через війну експорт нашої країни впав на 50 відсотків, що суттєво скоротило обсяг валютних надходжень і знецінило курс гривні.

УНІАН [43] спробував розібратися, як збільшити продаж українських товарів і послуг за кордон під час війни. В умовах кровопролитної війни, яку агресивна Росія веде проти нашої країни, українська економіка значно ослабла. За прогнозами Національного банку Польщі та Міністерства економіки, падіння цього року становитиме близько 33%. Якщо минулого року сукупний ВВП країни становив близько 200 мільярдів доларів, то цього року він не перевищить 140 мільярдів. Однією з найважливіших причин економічної кризи, викликаної війною, є падіння експорту, а отже, і валютних надходжень від продажу товарів і послуг в Україну.

У результаті з початку лютого курс національної валюти до готівкового долара ослаб майже на 50 відсотків. Так, якщо на початку Великої війни один долар коштував близько 28 гривень, то в грудні національна валюта коливається в обмінниках на рівні близько 40 гривень за долар. А вже ще до початку масштабної атаки (у січні та лютому) український експорт демонстрував дуже позитивну динаміку – зростання на 34% порівняно з відповідним періодом минулого року. У березні експорт впав на 50% зі зрозумілих причин. Повільне відновлення почалося лише в травні, а найбільший обсяг експорту з початку повномасштабної війни був зафіксований у серпні завдяки частковому звільненню чорноморських портів України (\$3,4 млрд). Як свідчать лідерами українського експорту є продукти харчування (\$18,5 млрд), метали та вироби з них (\$5,4 млрд), машини, обладнання та транспорт (\$3,6 млрд). Найбільше імпорту в Україну становили транспортні засоби та обладнання (12 млрд. дол.), паливно-енергетичні товари (10 млрд. дол.), хімічна продукція (8 млрд. дол.) [44].

На жаль, за прогнозами як експертів, так і офіційних державних структур, наступного року, з продовженням війни, розраховувати на значне зростання українського експорту немає підстав. Проте навіть у складних умовах воєнного часу можна вжити низку заходів, які як мінімум допоможуть знизити ризик подальшого падіння експортних надходжень,

а отже, забезпечать стабільний обсяг валютних надходжень у центрі країни. Експорт не виробництва сировини. Зараз необхідно активніше використовувати досвід живання як під час війни, так і в експортній політиці нашої країни. Справа в тому, що якщо через проблеми з логістикою та інші військові загрози неможливо збільшити обсяг експорту, то краще скористатися нашими можливостями, тобто виробляти продукцію з більшою доданою вартістю. По-перше, продукти переробки простіше і дешевше транспортувати, а по-друге, вони можуть принести в країну набагато більшу суму валютної виручки. Наприклад, замість експорту зерна в обсязі 40 млн. тонн на рік можна було б експортувати продукції його переробки близько 10 млн. тонн [45]. Це може бути спирт, борошно, готові страви, корми та багато інших продуктів із зернової сировини. Крім того, Україна може сміливо почати продавати ріпакову олію до країн ЄС замість насіння до країн-агресорів Росії та Білорусі.

Також є можливості для подальшого збільшення доданої вартості металургійного експорту. Ред і брутально необхідно перетворити на напівфабрикати, а напівфабрикати — на готову продукцію в кількох процесах, кожен із яких створює велику додану вартість. Тобто зробити те, що зробили турки з нашими напівфабрикатами, відливши якісну сталь. І вже на базі цього продукту ми повинні розвивати власне машинобудування, переважно сільськогосподарське і пов'язане з енергетикою, транспортом, залізницею, комунальним господарством і військовою промисловістю. Україна також має, за можливості, зменшити свою залежність від імпорту тих товарів і послуг, які можна виробляти в центрі країни з аналогічним співвідношенням ціна-якість.

На думку експертів [44], це не тільки сприятиме збалансуванню торговельного балансу, а й обмежить непродуктивний відтік валютної виручки з України та

збільшити кількість робочих місць, що є дуже важливим в умовах очікуваного безробіття в нашій країні. – до 30% у 2023 році. У зв'язку з тим, що українська економіка зараз перебуває у складній ситуації та потребує підтримки, потрібно не лише спиратися на західних партнерів у вигляді субсидій та кредитів, але й змінювати стандарт структуру експорту зерна за рахунок реалізації готової продукції. Продавати готову продукцію, а не сировину. Це, у свою чергу, створює постійні валютні надходження від експорту товарів і послуг. Це важливо, тому що, по-перше, значну частину перерахованих коштів необхідно повернути, навіть у невеликих відсотках, а по-друге, рано чи пізно умови отримання допомоги будуть посилені.

2.3. Визначення ролі та місця вітчизняної зернової продукції в міжнародному контексті

Зернова галузь є вітриною вітчизняного аграрного ринку та всієї української економіки. Рівень розвитку зерновиробництва та стабільна ефективна діяльність зернового ринку, функціональність досягнення основних важелів вирішення продовольчої проблеми та національної безпеки держави в сучасних умовах. Ринок зерна в Україні задовольняє не лише внутрішнє споживання, а й потреби багатьох країн. Україна з кожним роком нарощує обсяги виробництва, збільшує виробництво та експорт зерна та є одним із найважливіших гравців на міжнародному ринку. Сьогодні в умовах війни Одеська область є найбільшим районом збирання пшениці, а також значно зросла частка Дніпропетровської та Кіровоградської областей. Виробництво зерна в Україні у 2022 році порівняно з 2021 роком скоротилося на 37% до 53,9 млн тонн. Проте за врожаєм пшениці минулий 2021/2022 МР став найурожайнішим в Україні, незважаючи на війну в країні. Україна встановила новий рекорд з вирощування пшениці за всю свою історію. Хороші погодні умови та рясні опади в країні сприяли хорошим результатам, що позитивно позначилося на

результатах пшениці та інших зернових. У Дніпропетровській, Херсонській, Кіровоградській та Запорізькій областях пройшли сильні дощі, що позитивно вплинуло на стан посівів [46].

Аналіз ринку кукурудзи за минулий рік в Україні показав, що рекордне виробництво завдяки збільшенню врожайності на 38% і одночасному збільшенню посівних площ лише на 1%. Дуже важливим фактором, що впливає на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, а саме пшениці та кукурудзи, є місцеві опади та кліматичні умови, а в Україні вони сприяють отриманню гарного врожаю [47]. У сезоні 2021/2022 українським аграріям вдалося встановити новий рекорд з виробництва пшениці – 32,2 млн тонн, що на 29% більше, ніж у сезоні 2020/21 (24,9 млн тонн). Такого високого коефіцієнта вдалося досягти завдяки збільшенню посівних площ на 8% порівняно з попереднім сезоном (7,1 млн га за аналізований період порівняно з 6,6 млн га у попередньому сезоні) та значному зростанню врожайності пшениці – рекордного рівня 45,3 центнерів/га (+19%) [47].

Також планувалося встановити новий максимум на експорт зерна, але, на жаль, цьому завадила війна між Росією та Україною. Внаслідок ворожих бомбардувань припинили роботу українські порти в Азовському та Чорному морях, практично припинилося транспортування пшениці за кордон, оскільки основними одержувачами зерна є країни Північної Африки, Південно-Східної та Південної Азії та Близького Сходу, де зерно доставляється морем. Динаміку виробництва та експорту української пшениці представлено на рис. 2.2.

Рис. 2.2. –Динаміка виробництва та експорту української пшениці, млн.

ТОНН

Так, за даними інформаційного агентства АПК-Інформ [48], за підсумками 2021/22 МР експорт пшениці з України склав лише 18,7 млн тонн, тоді як на початок лютого 2023 року прогноз становив 22,5 млн тонн (-17%). Проте обсяги поставок перевищили попередній сезон на 13% (16,6 млн тонн). Вже кілька сезонів основними імпортерами пшениці з України є Єгипет та Індонезія (рис. 2.3).

На кінець 2021/22 МР їх частки в загальному обсязі поставок зерна на зовнішні ринки склали 16% і 14% (фізично 2,9 млн т і 2,5 млн т), при цьому Єгипет збільшив українську пшеницю в порівнянні з 2020/2021 роком на 19% та Індонезії – на 2%. На четвертому місці Пакистан, який на кінець звітної періоду імпортував близько 1,5 млн тонн зерна (8% від загального обсягу), тоді як у 2020/2021 МР закупівлі зросли на 5%. Також слід звернути увагу на значне (у 5 разів) збільшення експорту пшениці з України до Саудівської Аравії – з 154,4 тис. шт. тонн у сезоні 2020/2021 МР до 750,8 тис. ТОП-5 найважливіших отримувачів українського зерна у світі представлено на рис. 2.6. Зазначимо, що у звітному періоді 52% усіх поставок пшениці українського походження припадало на п'ять ірку найбільших імпортерів.

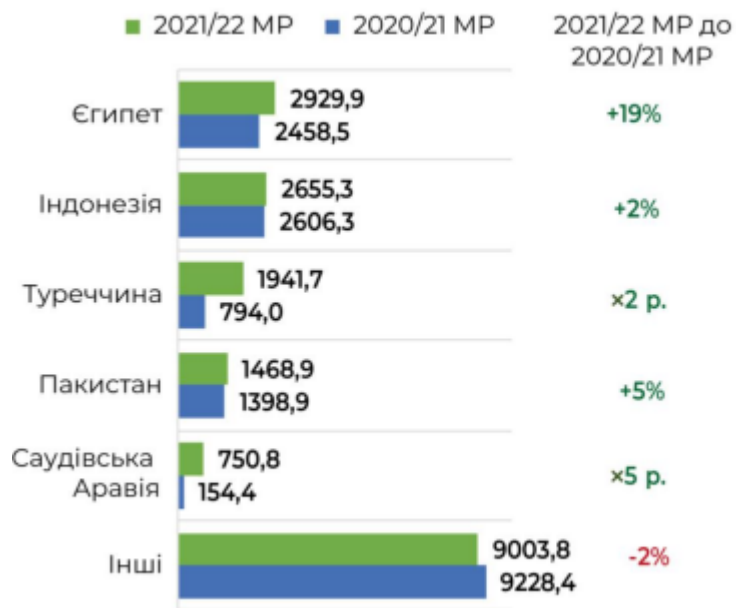

Рис. 2.3. – Географія експорту пшениці з України, тис. тонн

Протевідсутність умов для повної реалізації експортного потенціалу пшениці в Україні призвела до високого перехідного балансу на кінець 2021/22 фінансового року, який, за нашими оцінками, становить 5,3 млн тонн, що в 2,5 рази перевищує запаси на кінець сезону 2020/21 (2,1 млн тонн). У результаті великі запаси пшениці продовжують тиснути на ціни, українські аграрії не отримують прибутку від продажу зерна, а вільні потужності для зберігання нового зерна обмежені. У сезоні 2021/2022 також було зібрано значний урожай ячменю – 9,4 млн тонн. Ця кількість перевищила урожай зерна 2020 року на 24% (7,6 млн тонн). При цьому посівні площі порівняно з сезоном 2020/21 зросли на 3% порівняно з 2,4 млн до 2,5 млн га, а приріст урожаю становив 19% (рекордні 38,2 т/га проти 32,2 т/га минулого сезону). Динаміку виробництва та експорту українського ячменю подано на рис. 2.4.

Рис. 2.4. –Динаміка виробництва та експорту українського ячменю, млн тонн

У постачанні ячменю на зовнішні ринки в звітному періоді, на відміну від пшениці, його експортний потенціал був практично повністю реалізований ще до наступу російської армії на територію нашої країни (95% від лютневого прогнозу в 6,0 млн тонн). За підсумками 2021/22 МР експорт ячменю з України склав близько 5,8 млн тонн, що на 37% більше, ніж у попередньому сезоні (4,2 млн тонн). Найбільшим покупцем українського ячменю другий сезон поспіль став Китай, на який припадає 45% загального експорту (рис. 2.7), або 2,6 млн тонн відповідно (-10% 2020/21 МР). Туреччина посіла друге місце серед найважливіших ТОП-5 імпортерів з часткою 19% після 48-кратного збільшення закупівель ячменю в порівнянні з попереднім сезоном з 22,9 тис. тонн до 1,1 млн тонн. На третьому місці Лівія з 443 тис. тонн зерна (8% від загального експорту), що на 50% більше, ніж у попередньому сезоні. Експорт зерна з України в інші напрямки становив менше 7% від загальної пропозиції.

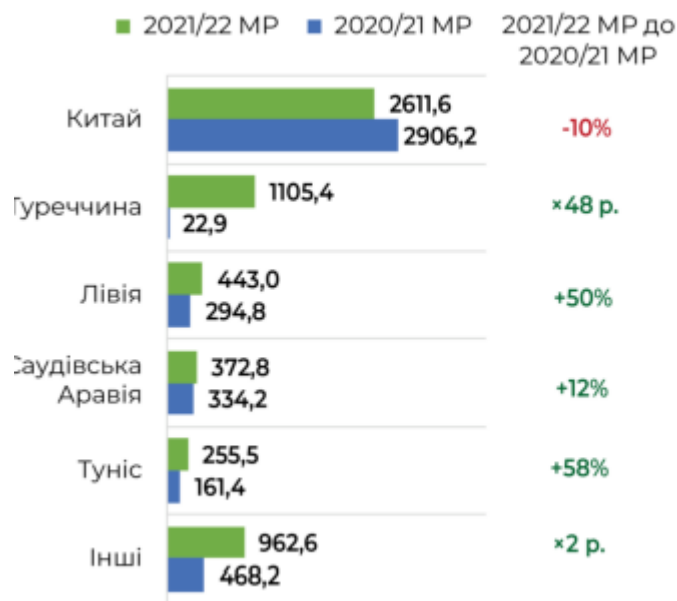

Рис. 2.5. – Географія експорту ячменю з України, тис. тонн

Зауважимо, що завдяки практично повній реалізації експортного потенціалу України ячменю його перехідні залишки на кінець 2021/22 МР склали, за нашими оцінками, 1,1 млн тонн, що відповідає середньому показнику попередніх п'яти сезонів, тому ця стаття балансу суттєво не впливає на розподіл зернових у наступному сезоні. Щодо виробництва кукурудзи в Україні (рис. 2.6), то, за даними минулого року, воно було рекордним в країні, збільшившись на 38%, тоді як посівні площі зросли лише на 1%. Лише військові дії в країні паралізували експорт усіх зернових, як пшениці, так і кукурудзи. Попри всі зусилля щодо покращення логістичних процесів поставок зерна, експортовано близько 46 млн тонн і лише 27,5 млн тонн кукурудзи. Кукурудза в основному експортується до Китаю, Іспанії, Нідерландів, Португалії, Туреччини, Ізраїлю, Єгипту та інших країн [49].

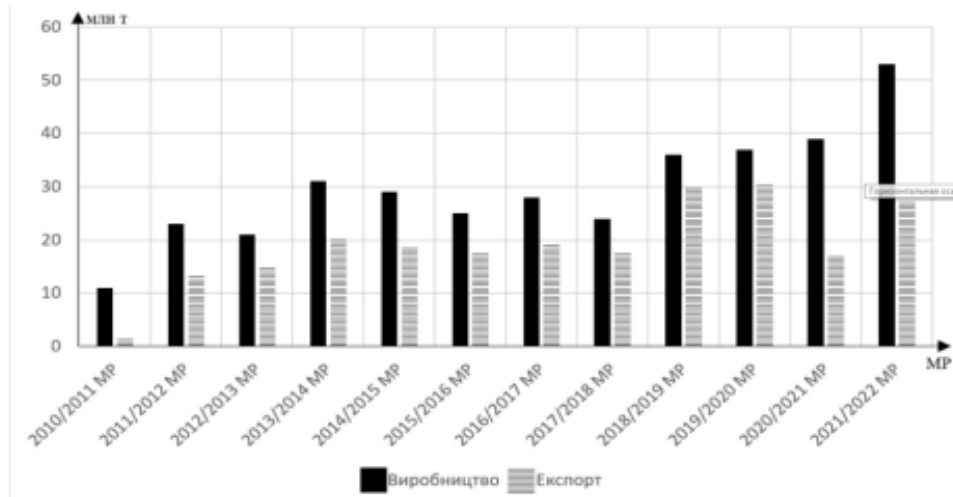

Рис. 2.6. –Динаміка виробництва та експорту української кукурудзи за 2010/2011-2021/2022 МР (млн т)

Дослідження показують, що Україна має значні можливості для збільшення виробництва та експорту сільськогосподарської продукції, оскільки вона є однією з країн світу з високими якісними показниками, а також достатньою кількістю кваліфікованих спеціалістів та вигідним географічним розташуванням, розвиненою логістикою. системи, а також наявністю об'єктів інфраструктури для зберігання врожаю як для власних потреб, так і для тимчасового зберігання перед експортом до кінцевого споживача [50].

Для розвитку зернового ринку необхідна державна підтримка українських виробників, а саме:

- розвиток наукових досліджень у галузі селекції та пошуку нових виробничих сортів пшениці та кукурудзи, стійких до нових змін клімату та хвороб;
- збільшення засобів залучення іноземних інвестицій у сільське господарство, надання товарним виробникам можливості отримувати кредити та субсидії;
- подальший розвиток інфраструктури зберігання високоякісної продукції з метою уникнення погіршення властивостей зерна під час зберігання;

- сприяння не тільки розвитку вирощування сировини, а й намагання експортувати готову продукцію чина півфабрикати з зернових культур.

Для України основною проблемою розвитку зернового ринку є російська військова агресія, яка перешкоджає своєчасному та достатньому експорту зерна та створює низку перешкод і проблем, зокрема:

- минулорічний урожай зерна, що зберігався на складах, вивезено не повністю;

- не вистачає складських приміщень для зберігання нового зерна як через низькі обсяги експорту попередніх культур, так і через часткову або повну руйнацію якісної інфраструктури зберігання на окремих територіях;

- необхідність переорієнтації виробників на внутрішній ринок сільськогосподарської продукції, через окупацію різних земель та неможливість ведення господарства на окремих територіях, навіть звільнених, через мінування, бомбардування та руйнування інфраструктури.

Перераховані фактори сприяли скороченню посівних площ, особливо в Херсонській, Запорізькій, Луганській, Донецькій та частково в інших областях;

- складність транспортування зерна залізницею через різницю в покритті залізницею з європейськими країнами, відсутність вагонів для перевезення даного виду багажу та недостатні можливості для перевалки та зберігання продукції за кордоном, що ускладнює логістичні процеси, значно підвищує їх вартість та збільшує витрати часу;

- відсутність необхідної інфраструктури для зберігання та перевалки зерна в Європі та інших країнах;

- обмеженість фінансових ресурсів вітчизняних виробників зерна, оскільки через

складну логістику продукції терміни її реалізації значно подовжуються, а збір коштів з продукції відбувається переважно після її доставки покупцеві.

Як бачимо, залізничні перевезення пшениці та кукурудзи з України є досить складним і не до кінця регламентованим процесом, адже до 2022 року 90% експорту, переважно зерна, здійснювалося морем, і лише 10% використовували його. З цієї причини існують перешкоди, які необхідно усунути найближчим часом, зокрема, щоб розпочати експорт зерна залізницею до європейських портів і продовжити його транспортування до кінцевих споживачів [51].

Оскільки відновлення залізниці на даному етапі неможливе, необхідно будувати зернові термінали на кордонах країн Європейського Союзу (Польщі та Румунії), щоб збільшити вантажопотік, спростити логістичний процес та забезпечити можливість переходу на ф'ючерси. торгівлі, що знову ж розширює економічні можливості наших виробників. Для зберігання пшениці та кукурудзи рекомендується використовувати всі наземні сховища та інші можливі варіанти якісного зберігання без втрат властивостей продукту, особливо біг-беги, спеціальні мішки, пластикові кришки, підземні елеватори, намети для зберігання.

Отже, узагальнимо дані SWOT-аналізом.

Таблиця 2.1. – SWOT-аналіз

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<p>1. Високі якісні показники продукції: Україна володіє високою якісною сільськогосподарською продукцією, що робить її конкурентоспроможною на світовому ринку.</p>	<p>1. Військова агресія та її наслідки: військова агресія Росії створює різні труднощі для своєчасного та достатнього експорту зерна, обмежує доступ до</p>

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
	деяких територій та знищує інфраструктуру.
<p>2. Географічне розташування та розвинена інфраструктура: зручне географічне положення сприяє ефективному експорту, а розвинена система логістики інфраструктури сприяють зберіганню та транспортуванню продукції.</p>	<p>2. Недостатня інфраструктура для зберігання та перевалки зерна: відсутність необхідної інфраструктури у Європі та інших країнах може ускладнювати логістичні процеси та збільшувати витрати.</p>
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<p>1. Розвиток наукових досліджень і селекції: інвестиції у наукові дослідження дозволять створити нові сорти, стійкі до змін клімату та хвороб, що підвищить врожайність.</p>	<p>1. Обмеженість залізничного транспортування: складність та нерегламентованість залізничного транспортування може призвести до збільшення вартості та витрат часу на логістичні процеси.</p>
<p>2. Залучення іноземних інвестицій: збільшення засобів залучення іноземних інвестицій сприятиме розвитку сільськогосподарства та підтримці виробників.</p>	<p>2. Фінансові обмеження в ітчизняних виробників: складні умови реалізації продукції та подовження термінів її продажу можуть призвести до фінансових труднощів для виробників.</p>

Рекомендації	
1.	Державна підтримка: Забезпечення державної підтримки для наукових досліджень, залучення іноземних інвестицій та розвитку інфраструктури для зберігання продукції.
2.	Будівництво зернових терміналів на кордонах країн ЄС: розширення зернових терміналів на кордонах з Польщею та Румунією полегшить логістичний процес та збільшить вантажопотік.
3.	Використання різноманітних методів зберігання: використання різноманітних методів зберігання, таких як біг-беги, спеціальні мішки та інші, допоможе уникнути втрат властивостей продукту.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА РИНКУ ЗЕРНА

3.1 Труднощі у сфері експортної політики України на ринку зерна

Повномасштабна війна, яка вже другий рік триває в Україні, завдає значної шкоди сільському господарству. Частина втрат важко оцінити. Йдеться про втрати від мінування та необхідності рекультивациі земель, пошкодження ґрунту внаслідок обстрілів, будівництво окопів та переміщення військової техніки. Інша частина оцінюється. Як зазначають експерти, найбільші збитки пов'язані зі знищенням та пошкодженням сільськогосподарської техніки, на другому місці – збитки через знищення та розкрадання готової продукції. Так, внаслідок бойових дій станом на грудень 2022 року повністю або частково пошкоджено 84 тис. одиниць техніки та обладнання загальною вартістю майже \$3 млрд. Обсяг знищених та викрадених зернових культур за цей же період склав 2,8 млн тонн, олійних – 1,2 млн тонн.

Значні збитки також пов'язані з пошкодженням зерносховищ та неможливістю їх використання внаслідок окупації територій, на яких вони розміщені. Ще один важливий напрямок впливу – знищення та

розкрадання палива, мінеральних добрив і засобів захисту рослин, яке оцінюється в трохи менше 1 мільярд доларів. Загалом вартість збитків, завданих аграрному сектору внаслідок військових дій, становить 6,6 млрд доларів [52].

Вивчаючи вплив повномасштабної війни на становище сільгоспвиробників, необхідно також врахувати непрямі збитки, обсяг яких оцінюється в 34,25 млрд доларів. Вони полягають у скороченні доходу через такі фактори, як втрата доходу через зменшення виробленої продукції та зниження попиту на внутрішньому ринку з відповідним падінням цін, а також збільшення витрат через зміни в ланцюгах поставок і зростання цін на фактори виробництва. Наприклад, зменшення обсягів зібраного врожаю пояснюється як зменшення площ сільськогосподарських угідь, придатних для вирощування сільськогосподарських культур, так і падіння урожайності через подорожчання факторів виробництва та зменшення обсягу вільних коштів від виробників, що разом призвело до спрощення технології виробництва. За оцінками, урожай ячменю зменшився на 38,8%, пшениці – на 33,3%, соняшнику – на 30,9%, кукурудзи – на 18,3%, що призвело до зменшення річного виробництва рослинництва на 11,2 млрд дол. Зростання цін на енергоносії та підвищення цін на добрив призвело до значного зростання собівартості виробництва, що призвело до зниження прибутку на 485 млн доларів і 377 млн доларів відповідно. Найбільші втрати пов'язані з логістичними порушеннями, а саме переорієнтацією експорту з морського транспорту на залізничний, автомобільний та річковий. З одного боку, це призвело до скорочення обсягів експорту, збільшення обсягів пропозиції на внутрішньому ринку, а отже, до зниження цін. З іншого боку, це призвело до збільшення витрат на транспортування з 30 до 170–200 доларів за тону продукції. Загальний обсяг втрачених доходів від логістичних порушень становить не більше половини непрямих збитків аграрної галузі [52].

Втрати сільгоспвиробників відповномасштабної війни продовжують зростати. Так, станом на 24 квітня 2023 року вони зросли до \$8,7 млрд. Площа не придатних для використання через видобуток родовищ становить 8 млн га: на окупованих територіях – 6 млн га, на звільнених – 2 млн га. Експерти прогнозують подальші втрати національної економіки через заміновані поля на рівні \$800 млн щорічно [53].

Також варто звернути увагу на нелогічну динаміку цін на українське зерно на світовому ринку. Незважаючи на зазначені фактори, що сприяють зростанню витрат на вирощування, збирання та транспортування продукції, а також зростання цін у певні періоди на світовому ринку, експортна ціна вітчизняного зерна є досить низькою. З точки зору економічних законів пояснити таку ситуацію неможливо: зростання витрат, зменшення пропозиції при незмінному попиту повинні призвести до зворотного результату - зростання цін. За результатами аналізу, проведеного інтернет-виданням «Дзеркало тижня», у липні-листопаді 2022 року приблизно половина вітчизняної пшениці в середньому коштувала на 40% нижче середньої ціни на світовому ринку, кукурудзи – на 30%. % [54].

Такий стан речей є неприйнятним, особливо в нинішніх умовах, коли Україна потребує значних коштів для протидії російській агресії, адже низькі ціни на продукцію призводять до низького обсягу збору податків, а також недоотримання валютної виручки, що негативно впливає на курс національної валюти. Низький рівень експортних цін на зерно дослідники пов'язують із поведінкою трейдерів, які таким чином отримують значні прибутки. Виробники зерна, які несуть значну частину витрат і несуть майже всі ризики, усвідомлюють, що реалізувати продукцію зараз вкрай складно – в основному через проблеми з логістикою. У зв'язку з цим вони змушені погоджуватися на різні пропозиції, щоб уникнути псування врожаю. Цим користуються трейдери, які закуповують зерно у виробників за мінімально можливими цінами та створюють підстави для мінімізації експортних цін. Таким чином, від поточної ситуації з експортом

зерна виграють трейдери, а безпосередні виробники програють. Цей висновок підтверджує дослідження експерта в галузі сільськогосподарства інформаційно-аналітичного центру «Агро Перспектива» Лариси Гук, яка стверджує, що «більшу частину націнки експорту сільськогосподарських культур у 2022 році тримала інфраструктура і логістичні компанії, в тому числі іноземні», «тоді як у 2021 році більшість валютної виручки отримував безпосередньо аграрій» [55].

Ще одним фактором зниження цін для вітчизняних експортерів є скасування мит при імпорту товарів до Євросоюзу. Мита були скасовані у 2022 році терміном на один рік, але цього року Комітет з міжнародної торгівлі Європарламенту погодився продовжити скасування імпорту мит ЄС на український експорт ще на рік для підтримки української економіки. Протекції на українське зерно, суттєво нижчі від світових, становлять загрозу для вітчизняних суб'єктів зовнішньої економічної діяльності через невдоволення європейських аграріїв поставками дешевого зерна та використання ними політичного лобі для захисту власних інтересів. Наприклад, Європейська комісія тимчасово запровадила запобіжні заходи щодо імпорту пшениці, кукурудзи, насіння ріпаку та соняшнику з України у 2023 році. Зміст цих заходів полягає у забороні імпорту цих товарів до таких країн-членів Європейського Союзу: Болгарія, Польщі, Румунії, Словаччини та Угорщини [56].

Зрозуміло, що в умовах блокування морських портів та військової агресії з боку Росії та Білорусі експорт зерна через територію країн Євросоюзу є єдиним шляхом експорту. Але негативна реакція європейських фермерів потребує більш детального дослідження. Тут є як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Об'єктивна причина – висока чутливість цін на продукцію рослинництва до обсягів пропозиції. Тому вихід значної кількості українських зернових культур на ринки

європейських країн стимулює значне зниження цін, що завдає шкоди місцевим виробникам і змушує органи влади вдаватися до обмежувальних заходів.

Суб'єктивні причини – російська пропаганда, яка намагається сформувати вороже ставлення до товарів українського походження та недобросовісну поведінку вітчизняних суб'єктів зовнішньої економічної діяльності. Так, за даними видання «Дзеркало тижня», польська прокуратура проводить розслідування збитків, завданих найбільшим польським комбінатом через постачання неякісного українського зерна за підробленими документами замість місцевого [55].

Розмір неправомірної вигоди оцінюють у 1,5 мільйона злотих. Також увагу вітчизняних експортерів зернових культур привертає можливість використання пестицидів, заборонених до застосування Євросоюзом, що вже завдає іміджевих втрат українському експорту. Ще однією проблемою є термін «технічне» щодо вітчизняного зерна з приміткою «використовується для спалювання та виробництва пелет». За даними слідства, таку класифікацію придумали українські експортери, щоб уникнути будь-яких перевірок якості. У поєднанні з тим, що в кодифікації поставок української пшениці немає «технічного» зерна, це дозволяє дослідникам зробити висновок про наявність принаймні двох пакетів документів при виїзді та в'їзді, що неодмінно приверне увагу польської прокуратури.

Разом розглянуті фактори змушують експертів побоюватися негативних наслідків для нашої країни найближчим часом. Наприклад, голова ради директорів Agromino Петр Кругман прямо заявляє: «Якщо Україна буде експортувати багато зерна до Європи, вона не вступить до ЄС» [57]. Свою позицію він обґрунтовує тим, що проблемною сферою для цього інтеграційного угруповання є сільське господарство: на нього витрачається найбільша частина європейського

бюджету – майже третина. Крім того, фермери, які працюють в Євросоюзі, мають потужне лобі, яке змушує навіть проукраїнських політиків ігнорувати інтереси України при обговоренні проблемних питань бізнесу місцевих фермерів. У результаті Пітер Кругман заявляє: «Я боюся, що на кожен мільярд гривень експорту пшениці до ЄС Україна втрачає мільярд на можливих поставках зброї» [57].

Для вирішення проблем, що розглядаються, необхідні нові та невідкладні заходи на державному та міждержавному рівнях. Наприклад, завдання нормалізації ціноутворення слід покласти на державні органи. Його реалізація, з одного боку, забезпечить безпосереднім виробникам сільськогосподарської продукції отримання належних доходів – стимулюючи їх до розширення діяльності в майбутньому. З іншого боку, уникнути низьких експортних цін, які зараз призводять до застосування обмежувальних заходів. Так, Україна повинна дотримуватися принципів вільної конкуренції, щоб уникнути звинувачень з боку Євросоюзу в надмірному втручанні держави в економічні процеси. Але ігнорування проблем ціноутворення в експорті зерна, яке зараз має місце, призводить до активних протекціоністських заходів з боку урядів країн-учасниць того ж Євросоюзу. На думку деяких дослідників, перспективним є використання «інтервенційного» досвіду європейських країн, коли виробник гарантовано отримує стабільну ціну на зерно, оскільки його закупає інтервенційний центр, а не трейдер [58].

Саме інтервенційний центр бере на себе ризики, пов'язані з продажем зерна. Потенційний збиток у цьому випадку можна компенсувати експортними субсидіями.

Це додаткове навантаження на державний бюджет, але нинішня ситуація з низькими цінами також негативно впливає на рух коштів, оскільки зменшується база оподаткування. Невдоволення фермерів у

країнах Центральної Європи можна подолати запровадженням депозитної системи [59].

Поки що проблеми з місцевими сільгоспвиробниками виникають, коли українське зерно, призначене для транзиту, залишається в країні, яка спочатку має бути лише транзитною. Тому система тимчасових гарантійних депозитів дозволила одночасно уникнути блокування внутрішніх зернових коридорів і врахувати інтереси місцевих аграріїв.

Така система не повинна бути проблемою для українських експортерів, які мають достатній капітал для транзиту на аналогічних умовах. Основна проблема полягає в тому, що Митний кодекс Європейського Союзу не містить терміну «тимчасове зберігання». Але цю проблему можна вирішити на державному рівні, оскільки це не тільки дозволить Україні без зайвих труднощів експортувати зерно, а й позбавить країну Центральної Європи від прямого економічного збитку та іміджевих втрат, пов'язаних із блокуванням зерна.

Ще один напрямок роботи – роз'яснювальні кампанії, метою яких має бути переконання іноземних контрагентів у безпечності поставок української продукції. Зрештою, можливість експорту зерна не обмежуються лише країнами Європейського Союзу. Наприклад, в останній рік перед повномасштабною війною – у 2021 році – до списку найбільших імпортерів вітчизняного зерна входили лише дві країни – Іспанія та Нідерланди – з цього інтеграційного угруповання. І вони не займали найвищих місць. Лідером став Китай, який у 2021 році закупив в Україні зерна на \$2,6 млрд. На другому місці Єгипет, який імпортував зернових на \$1,4 млрд. Далій дуть Туреччина (918 млн), Індонезія (750 млн), Іспанія (645 млн), Нідерланди (552 млн), Іран (533 млн), Пакистан (355 млн), Лівія (342 млн) і Туніс (306 млн). . [60].

У підсумку можна констатувати, що значна кількість проблем вітчизняних аграріїв у сучасних умовах пов'язана з веденням бойових дій, а

тому не може бути вирішено виключно в економічній площині. Водночас значний внесок у дестабілізацію ситуації на аграрному ринку вносить поведінка трейдерів, які з метою максимізації власних прибутків встановлюють занижені закупівельні ціни. Це дає їм можливість отримати конкурентні переваги на зовнішньому ринку, але водночас наражає їх на небезпеку обмежувальних заходів. Саме на поведінку трейдерів має орієнтуватися держава, щоб забезпечити належний обсяг доходів від чизняних сільгоспвиробників, уникнути негативного ставлення до української продукції на зовнішньому ринку, що має призвести до наповнення державного бюджету та збільшення іноземних обмінних прибутків. Потрібна також роз'яснювальна робота щодо реальних наслідків експорту української агропродукції на ринки європейських країн.

3.2. Прогнозні показники виробництва та експорту українського зерна

Як видно на прикладі України, війна не обмежується зоною бойових дій. Вплив війни, як ударна хвиля, поширюється на інші країни, торкаючись їх, і чим сильніший спалах, тим більший його наслідки. На успішній діяльності сил оборони базується та будується перспектива експорту зерна України. Експорт можливий завдяки нашим військовим успіхам, а дипломатія («зернова угода») лише зафіксувала те, що сталося, і знайшла хороший шлях для всіх сторін. У сучасному світі немає стіни, яка захистила б від цього впливу. Але у нас є такі інструменти, як переговори, взаємопідтримка і взаєморозуміння. Українські аграрії, які сіють, збирають урожай, борються за свою землю, а також чим можуть допомагають українській армії, добре розуміють, що таке взаємодопомога.

Як показано на рис. 3.1 Міністерство сільськогосподарства США (USDA) прогнозує, що в сезоні 2022/2023 в Україні буде вироблено близько 75 мільйонів тонн пшениці, ячменю, кукурудзи, соняшнику, ріпаку та сої, що на 31% менше ніж за рік раніше. Це менш оптимістичні в Українському

зерновому союзі (УГА) і Міністерстві сільськогосподарства і продовольства України, прогнозує експорт на рівні 63 млн тонн. Крім того, через дощову осінь і великі проблеми з ліквідністю затримався збір урожаю 2022 року. Станом на 1 грудня українські аграрії зібрали трохи більше 50% урожаю зернових у 2022 році та посіяли лише близько 40% озимих у минулому році, тоді як зазвичай більшість озимих та посівів збирали раніше цієї дати [61].

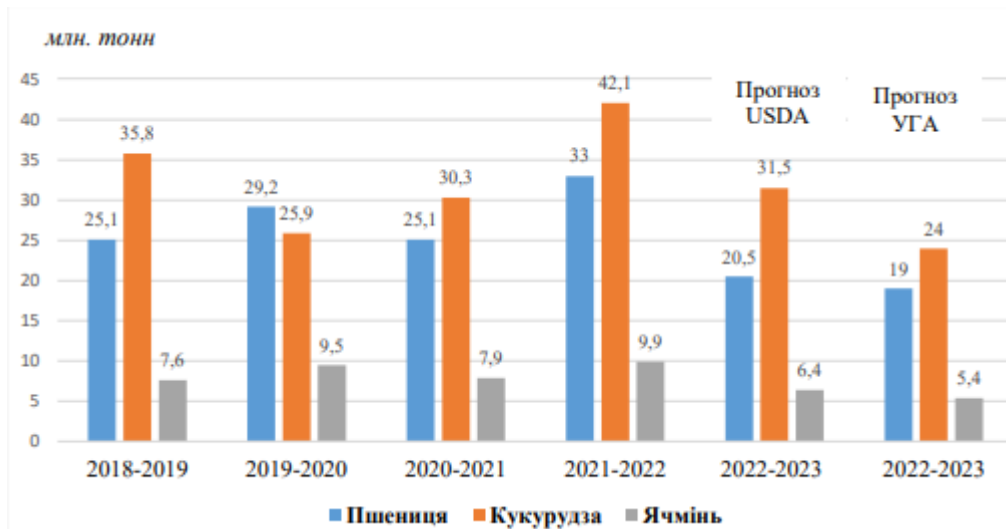

Рис. 3.1. – Виробництво зернових та олійних культур в Україні

На жаль, дані свідчать про те, що низькі прогнози на цей і наступний сезон не можуть бути оптимістичними. Це погана новина, враховуючи слабку глобальну ситуацію з відсутністю продовольчої безпеки. Враховуючи поточні глобальні умови попиту та пропозиції, імовірно, що світові ринки залишатимуться напруженими, а світові акції впадуть у 2022/23. У той же час можливість замінити очікуваний відсутній експорт з України в світобмежені, принаймні в короткостроковій перспективі. Тобто не буде перебільшенням сказати, що кожна тонна зерна з України буде на рахунку. Так, зниження виробництва пшениці в Україні на 2023/2024 МР прогнозується приблизно на 21% [62].

Є об'єктивні причини зниження урожаю та експорту зернових та олійних культур у найближчі роки. У таблиці 3.1 та 3.2 представлено прогноз експорту пшениці та кукурудзи в розрізі виробництва, споживання та

інших запасів. Згідно з звітом USDA Forecast Report від 11 вересня 2022 року, ми маємо такі прогнози на майбутній сезон.

Таблиця 3.1 – Прогноз експорту пшениці

	Залишки на початок періоду, млн т	Виробництво, млн т	Імпорт, млн т	Внутрішнє споживання (кормові), млн т	Внутрішнє споживання (загалом), млн т	Експорт, млн т	Залишки на кінець періоду, млн т
2020/2021	1,50	25,42	0,13	2,6	8,7	16,85	1,51
2021/2022	1,51	33,01	0,14	4,0	10,0	18,84	5,81
2022/2023 прогно	5,81	20,05	0,1	5,5	10,7	11,0	4,71

Таблиця 3.2. – Прогноз експорту кукурудзи

	Залишки на початок періоду, млн т	Виробництво, млн т	Імпорт, млн т	Внутрішнє споживання (кормові), млн т	Внутрішнє споживання (загалом), млн т	Експорт, млн т	Залишки на кінець періоду, млн т
2020/2021	1,48	30,03	0,02	5,9	7,1	23,26	0,83
2021/2022	0,83	42,3	0,02	10,2	11,4	27,0	4,57
2022/2023	4,57	31,5	0	9,5	10,7	15,5	9,87

023							
прогно							
з							

За результатами даних табл. 3.1. та 3.2. Ми бачимо, що прогнозується 11 млн тонн пшениці і 15,5 млн тонн кукурудзи. Порівняно з 2021-2022 роками це на 7,7 млн тонн менше по пшениці та на 12 млн тонн менше по кукурудзі.

За прогнозом експорту за даними інформаційно-аналітичного агентства АПК-Інформіснудвіоцінки експорту зернових на 2022/2023 МР [46]: За оптимістичним прогнозом, при функціонуванні «Зернового коридору» – 40,3 млн. тонн, зокрема:

- 13,8 млн тонн пшениці можна експортувати (-27% до 2021/2022 МР),
- кукурудза – 20,0 млн т (-11%); За песимістичним сценарієм – 24,3 млн т (53%), зокрема:

- пшениці – 8,1 млн тонн (-57%),
- кукурудза – 14,1 млн тонн (-48%).

Дослідження показують, що Україна має значні можливості для збільшення виробництва та експорту сільськогосподарської продукції, оскільки основним ресурсом є країна з одними з найвищих якісних показників у світі, а також достатньою кількістю кваліфікованих спеціалістів.

Сприятливими є географічні умови, а також системи логістики, наявність усієї інфраструктури для зберігання врожаю, як для власних потреб, так і для тимчасового зберігання перед експортом до кінцевого споживача [38; 39]. Для розвитку зернового ринку необхідна державна підтримка українських виробників, а саме:

- підтримка всіх учасників організованих аграрних ринків в Україні має бути системною, а не ситуативною;

- розвиток зернової галузі та її переробки, однієї з найбільш стратегічних галузей забезпечення продовольчої безпеки України, має бути практичним, а не формальним;

- держава має забезпечити подальший розвиток процесу відтворення пшениці та продуктів її переробки, тобто відновлення та зростання виробництва за рахунок доходів виробників;

- сприяє не тільки розвитку вирощування сировини, а й намагається експортувати готову продукцію чинапів фабрикати з зернових культур. Багато залежить від того, коли закінчиться війна в країні, після чого зростуть посівні площі та виробництво зерна, хоча безпечна та своєчасна доставка продукції залишається під питанням.

На основі оцінок світових тенденцій міжнародної торгівлі зерном та враховуючи важливість експорту зерна для української економіки пропонуємо модель управління експортом зерна (рис. 3.2).

Рис. 3.2. – Модель управління вітчизняним експортом зернових культур в Україні

Таким чином, на стратегічному рівні модель управління українським експортом зерна включає планування та організацію експорту, управління конкурентними перевагами та управління експортом зерна (виробничі, фінансові та логістичні аспекти). Тактичний рівень управління експортом зерна в Україні базується на регулюванні державної політики щодо експорту зерна (обмеження та підтримка), вивченні конкурентної ситуації на ринку зерна та трейдингу (кількість операторів, пропозиції), контролі цін на світовому ринку зерна, якості (відповідність якості вирощеного зерна державним і світовим стандартам). Функціональний рівень експортного менеджменту в основному спрямований на планування та управління валовим збором зерна та врахування факторів, які в кінцевому підсумку формують якість зерна.

3.3. Напрями удосконалення регулювання експорту українського зерна

12 січня Верховна Рада України ухвалила закон про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо застосування системи безпеки експорту в умовах воєнного та надзвичайного стану (законопроект № 8166- д від 30 листопада 2022 р.) [63]. Закон спрямований на вирішення існуючої проблеми неповернення валютної виручки, тобто порушення платниками податків валютного законодавства в частині дотримання строків надходження виручки від операцій з експорту товарів. Метою Закону є вирішення існуючої проблеми нерепатріації доходів в іноземній валюті, тобто порушення платниками податків валютного законодавства при дотриманні строків справляння доходів від експорту товарів.

Відповідно до цього закону під час дії надзвичайного стану Рада Міністрів України може запровадити спеціальну систему підтримки експорту, під час якої товари під кодами 1001, 1003, 1005, 1201, 1205, 1206, 1512, 2306 (пшениця, ячмінь), олія [64]. Таким чином, продавець, який експортує протягом місяця в межах, установлених відповідною системою, товари, які протягом останніх 12 місяців не порушували правил обміну, продовжить експортувати, як і раніше, без донарахування податків. Функції безпеки експорту. Кабінет Міністрів запроваджує систему підтримки експорту для державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Рішення Кабінету Міністрів України має містити дату впровадження системи, перелік товарів, на які поширюється дія системи, а також мінімальні експортні ціни на ці товари.

Умови експорту товару:

- товари, що експортуються, включені до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України;

- експорт товарів можуть здійснювати лише суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності - платники ПДВ, реєстрація яких не припинено.

- вивезення товарів у митному режимі здійснюється за наявності зареєстрованої в органах державної податкової адміністрації податкової накладної, ставка податку в якій встановлена при постачанні таких товарів на території України (на сьогодні 14% для зерна).

- забороняються такі дії: прийняття зустрічних позовів; використання внутрішніх рахунків, відкритих за кордоном, для прийому коштів від нерезидентів; використання інших форм грошових розрахунків з іноземним резидентом, що не передбачають перерахування коштів з-за кордону на рахунок резидентів України.

Закон набирає чинності на наступний день після його опублікування, але не раніше ніж через місяць з дня його опублікування. Також для застосування спеціальної схеми гарантування експорту необхідне відповідне рішення Кабінету Міністрів, яке має бути прийняте протягом місяця з дня опублікування Закону.

Тобто після прийняття Кабінетом Міністрів відповідного рішення про запровадження спеціальної програми підтримки експорту зерна кожен експортер зобов'язаний діяти відповідно до ознак, викладених у новому законі, а саме:

- визначити межу цієї експортної діяльності на підприємстві за спеціальною формулою;
- при перевищенні ліміту кожен раз перед подачею митної декларації реєструвати накладну ПДВ 14%;
- після отримання розрахунку за експортною операцією та проведення валютної перевірки розрахувати коригування накладної з ПДВ та змінити ставку податку на 0%;
- експортні ціни не можуть бути нижчими за мінімальні ціни, встановлені рішенням Кабінету Міністрів.

Європейська комісія сьогодні схвалила виняткові та тимчасові запобіжні заходи для імпорту обмеженої кількості товарів з України під винятковими гарантіями, викладеними в Регламенті про автономні торговельні заходи. Ці заходи необхідні через виняткові обставини серйозних логістичних вузьких місць у п'яти державах-членах.

Заходи стосуються лише чотирьох сільськогосподарських продуктів українського походження (пшениці, кукурудзи, ріпаку та соняшнику). Він спрямований на усунення вузьких місць логістики для цих продуктів у Болгарії, Угорщині, Польщі, Румунії та Словаччині. Заходи набирають чинності 2 травня 2023 року та діють до 5 червня 2023 року. Протягом цього періоду насіння пшениці,

кукурудзи, ріпаку та соняшнику з України щеможуть бути випущені у вільний обіг в усіх країнах ЄС, за винятком п'ятьох прифронтових держав-членів: Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія та Словаччина.

Продукти можуть все ще перебувати в обігу або транзитом через ці п'ять держав-членів із використанням процедури спільного митного транзиту або експортуватися до країни регіону за межами ЄС. Водночас Болгарія, Угорщина, Польща та Словаччина зобов'язалися скасувати односторонні заходи щодо пшениці, кукурудзи, ріпаку, насіння соняшнику та інших продуктів походженням з України.

Вирішуючи проблеми фермерів у сусідніх з Україною державах-членах, ці заходи зміцнюють рішучість ЄС підтримати Україну та збереження її експортного потенціалу зерна, який є критично важливим для того, щоб нагодувати світ і підтримувати низькі ціни на сировину. Бакалія стикається з величезними проблемами через неспровоковану російську агресію. Ці заходи є частиною загального пакету підтримки, запропонованого Комісією, і доповнюються фінансовою підтримкою для фермерів у п'яти державах-членах та іншими заходами для полегшення транзиту експорту зерна з України через канали солідарності до інших держав-членів і третіх країн. Комісія готова повторно запровадити захисні заходи після закінчення чинного Регламенту про односторонні торговельні заходи 5 червня 2023 року [65], доки триватиме виняткова ситуація. Комісія може почати оцінювати ринкову ситуацію для інших чутливих продуктів у Союзі за прискореною процедурою захисту, викладеною в пропозиції Комісії щодо нового Регламенту про односторонні торгові заходи після набрання чинності цим Регламентом. ЄС тимчасово призупинив увесь імпорт з України та призупинив заходи торгового захисту щодо українських компаній до 5 червня 2023 року.

Цими заходами ЄС значно підтримує економіку зруйнованої війною України. Вона також запровадила «Пояс солідарності» для доставки українського зерна до країн,

якій го найбільше потребують, оскільки загарбницька війна Росії значно обмежила доступ України до чорноморських портів. «Шляхи солідарності між Україною та Європейським Союзом» стали порятунком для української економіки та новим зв'язком з ЄС, а також допомагають запобігти глобальній продовольчій кризі. Збільшення трафіку на кордоні між Україною та ЄС вплинуло на логістичні витрати та створило вузькі місця, що призвело до перенасичення складських потужностей і ланцюгів постачання. Ці виняткові обставини впливають на життєздатність місцевих виробників у цих державах-членах.

Для удосконалення регулювання експорту у таких умовах можна розглядати наступні напрями:

Диверсифікація ринків	<p>Розширення експортних ринків – зменшення залежності від російського ринку шляхом активної роботи з іншими країнами та пошуком нових партнерів для експорту зернових.</p> <p>Сприяння розвитку торговельних відносин – зміцнення торговельних відносин з країнами Європи, Азії та іншими регіонами для розширення можливостей експорту.</p>
Доступ до фінансових ресурсів	Кредитування та субсидії – забезпечення доступу виробників до фінансових ресурсів через кредитування та субсидії для підтримки експортної діяльності.
Оптимізація логістики:	<p>Розвиток інфраструктури – збільшення інвестицій у розвиток транспортної інфраструктури, зокрема залізниці та портів, для поліпшення транспортування та зберігання зернових культур.</p> <p>Логістичні угоди – укладення логістичних угод із сусідніми країнами для полегшення транзиту та перевезення зерна.</p>
Створення резервів:	Формування зернових резервів – створення національних резервів для забезпечення внутрішніх потреб та гнучкості управління в

	екстремальних умовах.
Управління витратами:	Моніторинг цін – ведення постійного моніторингу цін на зерно для ефективного управління експортними витратами та підтримки стійкої конкурентоспроможності.
Регулювання кількості та якості продукції:	Норматив якості – запровадження та строгий контроль за відповідністю зернової продукції визначеним нормативам якості для збереження репутації українського зерна на міжнародному ринку. Контроль експортних квот – встановлення та контроль експортних квот з урахуванням внутрішніх потреб та геополітичної ситуації.
Стратегія ризик-менеджменту	Страховання врожаю – застосування систем страхування врожаю для зменшення ризиків фінансових втрат у разі негативного впливу військової ситуації.

Ціна прямих спрямовані на забезпечення стабільності та конкурентоспроможності українського експорту зернових у складних умовах війни з росією.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1 Управління охороною праці суб'єктів господарювання

Досвід розвинених країн свідчить, що соціально-економічний прогрес і покращення рівня життя населення є безпосередньо пов'язаними з матеріальними і духовними благами. Водночас збільшення чисельності населення і задоволення зростання попиту зумовлюють підвищення продуктивності праці та збільшення виробництва з використанням інноваційних досягнень науково-технічного прогресу, а досягнення цієї мети пов'язано з удосконаленням предметів праці й виробництва, впровадженням новітніх технологій і техніки, що, у свою чергу, зумовлює адекватне забезпечення безпеки життєдіяльності людей та охорони праці у суб'єктах господарювання. Україна за роки незалежності чимало зробила для безпеки

життєдіяльності й охорони праці, але треба зробити ще більше і краще для працюючих у різних галузях національного господарства.

Протягом 2019 р. на підприємствах України були фатально травмовані 422 людини, що на 3,2 % більше порівняно з 2018 р. (409 осіб). Цю інформацію повідомляє Державна служба з питань праці з посиланням на дані оперативного обліку. При цьому загальна кількість нещасних випадків на виробництві зменшилась: в 2019 р. таких зафіксовано 3 876, що на 250 менше (на 6 %), ніж у 2018 р. (4 126 випадків). Найбільше нещасних випадків зі смертельними наслідками в 2019 р. відбулося в АПК – 80 (на 13 більше, ніж роком раніше), на транспорті – 75 випадків (на 13 менше), у соціально-культурній сфері й торгівлі – 63 (+5 випадків), на будівництві – 61 (на 7 більше). Найбезпечнішими галузями стали сфера зв'язку і легка промисловість. Найбільше смертельних травм на виробництві зафіксовано в Києві – 52 випадки (на 13 менше, ніж роком раніше) і в Дніпропетровській області – 42 випадки (на 5 менше). Найменше – в Херсонській і Закарпатській областях: 3 і 4 випадки відповідно. Інформаційний центр з охорони праці Департаменту надзвичайних ситуацій (ДНС) МВС України веде статистику порушень законодавства з охорони праці на виробництві роботодавцями різних організаційних форм господарювання на виробництві. У світовому просторі також зростає кількість нещасних випадків і травматизму. За оцінками міжнародної організації праці, близько 2,3 млн чоловіків і жінок щорічно гинуть у результаті нещасних випадків на робочому місці або від пов'язаних із роботою захворювань – в середньому 6 тис. осіб щодня. У всьому світі щорічно реєструється приблизно 340 млн нещасних випадків на виробництві та 160 млн жертв професійних захворювань.

Міжнародна організація праці регулярно оновлює дані, зміни яких показують зростання кількості нещасних випадків і погіршень стану здоров'я. Законом України «Про охорону праці», затвердженим 21 листопада

2002 р. за № 229-IV, визначається структура системи управління з охорони праці та основної відповідальності за стан безпеки праці. Основну відповідальність за стан організації безпеки життєдіяльності й охорони праці на виробництві суб'єктів господарювання та управління нею несуть керівники або власники підприємства. Загальні основи організації та управління охороною праці є єдиними для всіх суб'єктів господарювання.

Керівникові (відповідальному) необхідно ретельно вивчити нормативні положення і методологічні поради ДСНС (Державна служба з надзвичайних ситуацій) МВС України щодо організації та управління охороною праці на підприємстві. У цілому їх можна згрупувати в такі складові: – функціональні обов'язки керівника з охорони праці; – контроль, облік та аналіз стану охорони праці; – інструктаж і навчання безпечним методам праці; – роз'яснення безпечних методів праці; – нормативно-технічна база охорони праці; – безпека технологічного процесу; – стимулювання покращення умов праці; – планування роботи з охорони праці; – управлінські рішення з охорони праці; – виконання управлінських рішень; – оцінювання стану охорони праці.

Кожна країна розробляє національну систему охорони праці відповідно до своїх потреб. Міжнародна організація праці надає методологічну допомогу в розробленні національної програми. Спільним для більшості країн є: – створення національних інформаційних і навчальних центрів з охорони праці; – підготовку національних оглядів з охорони праці; – розроблення національних програм з охорони праці. Національну програму з охорони праці та безпеки життєдіяльності працюючих у країні контролює і регулює ДСНС МВС України. У національному господарстві України суб'єкти економічної діяльності мають різні форми управління і методи господарювання, але незалежно від форм власності та методів господарювання законодавчі вимоги щодо охорони праці в Україні для всіх суб'єктів господарювання є єдиними й обов'язковими для виконання. Керівник (приватний власник) підприємства, керуючись Законом України

«Про охорону праці» та іншими нормативними актами і положеннями, зобов'язаний забезпечити безпеку й охорону праці. Підприємства й інші суб'єкти господарювання мають право внутрішнім розпорядком (наказом керівника) призначити інженера з техніки безпеки й охорони праці. На малих підприємствах, де чисельність працюючих є незначною, а виробництво не пов'язане з використанням складних технологічних обладнань, відповідальність за охорону праці несуть керівники або власники підприємства.

Організація управління охороною праці суб'єктів господарювання передбачає також використання основних принципів законодавства про працю (КЗпП): норм і вимог з техніки безпеки й виробничої санітарії, норм, що регулюють робочий час і час відпочинку, звільнення та переведення на іншу роботу, норм праці щодо жінок, молоді, гігієнічних норм і правил. У розділі III Закону України «Про охорону праці» визначено обов'язки власника та працівника, а також розглянуто питання про порядок розслідування нещасних випадків та організацію охорони праці. Управління охороною праці на підприємстві здійснює керівник (власник), а у цехах і на виробничих ділянках – керівники відповідних підрозділів та служб.

До кола питань з управління охороною праці належить виконання таких основних завдань: 1) навчання працюючих з безпеки праці та пропаганда питань з охорони праці; 2) забезпечення безпеки виробничого устаткування; забезпечення безпеки виробничих процесів; 3) забезпечення безпеки будівель споруд; 4) нормалізація санітарно-гігієнічних умов праці, забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту; 5) забезпечення оптимального режиму праці та відпочинку працюючих; 6) організація лікувально-профілактичного обслуговування працюючих; 7) санітарно-побутове обслуговування працюючих; 8) професійний відбір працюючих за окремими спеціальностями.

Безпека життєдіяльності та охорона праці 223 Одним з основних обов'язків власника (керівника) є необхідність створити в кожному структурному підрозділі такі умови праці, як відповідали б нормативним

документам, а також забезпечували б права працівників, що гарантуються законодавством про охорону праці. Із цією метою власник забезпечує функціонування системи управління з охорони праці, а саме:

- створює служби з охорони праці та призначає посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань з охорони праці, розробляє та реалізує комплексні заходи для виконання основного завдання – створення безпечних умов праці;
- забезпечує уникнення причин, що призводять до нещасних випадків і професійних захворювань;
- організовує проведення лабораторних досліджень з умов праці та атестації робочих місць;
- розробляє та затверджує положення, інструкції та інші нормативні акти про охорону праці;
- здійснює постійний контроль за додержанням працівниками технологічних процесів, правил поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва;
- організовує пропаганду безпечних засобів праці та співробітництво з працівниками в галузі охорони праці;
- уживає термінових заходів для допомоги потерпілим у разі виникнення на підприємстві надзвичайних ситуацій та нещасних випадків.

Створення безпечних і нешкідливих умов праці на виробництві покладається на власника, який не може вимагати від працівника виконання роботи, небезпечної для нього або людей, що його оточують. Водночас законодавство передбачає конкретне коло обов'язків працівника з цих питань, тому що без цього неможливо повною мірою забезпечити необхідний рівень безпеки праці на виробництві. Обов'язком працівника є насамперед дбайливе ставлення до всіх видів навчання (інструктаж), які проводить власник з метою вивчення вимог нормативних документів про охорону праці, правил поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва. Працівник повинен знати, що закон забороняє допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктажа або перевірку знань із питань охорони праці. Якщо ж власник не

дотримується строків проведення чергового навчання, то працівник нагадує про це керівникові.

Працівник також повинен неухильно дотримуватися вимог безпеки праці, що є запорукою попередження більшості аварій та нещасних випадків на виробництві.

Усі працівникам необхідно постійно пам'ятати, що порушення технологічного процесу,

незастосування засобів індивідуального чи колективного захисту або недотримання інших вимог безпеки праці може призвести до тяжких наслідків. Тому в законі передбачено,

що якщо нещасний випадок стався внаслідок невиконання потерпілим вимог нормативних документів про охорону праці,

розмір одноразової допомоги може зменшуватись до розрахунку, який визначається трудовим колективом. Крім того, до Кодексу про

адміністративні порушення вносяться доповнення про накладання штрафу на працівників за порушення вимог законодавчих та

інших нормативних документів про охорону праці або невиконання вимог службових осіб органів Державного

нагляду охорони праці щодо усунення порушень законодавства про охорону праці.

Користування відповідним спецодягом, спецвзуттям і запобіжними пристосуваннями під час роботи є обов'язковим для працівника.

Усі працівники під час прийняття на роботу та протягом трудової діяльності на важких роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, повинні проходити попередній та періодичний медичні огляди (ст. 17 Закону України «Про охорону праці»).

Працівники молодше 18-ти років незалежно від того, на яких роботах вони працюватимуть, приймаються на

роботу лише після попереднього медичного огляду та до досягнення 21-го року щороку підлягають обов'язковому медичному обстеженню. У разі погіршення

стану здоров'я працівника на його прохання або за

ініціативою власника може проводитися поза черговий медичний огляд.

Якщо працівники ухиляються від проходження обов'язкового медичного огляду, то вони можуть бути притягнені до дисциплінарної відповідальності та відсторонені від роботи без збереження заробітної платні. До обов'язків працівника входить співробітництво з власником підприємства у справі та організації безпечних і нешкідливих умов праці (ст. 159 КЗпП України).

Цена самперед у житті особисто працівником посильних заходів щодо усунення будь-якої загрозливої виробничої ситуації, яка може призвести до нещасного випадку або аварії, а також повідомлення посадової особи про небезпеку, що загрожує життю та здоров'ю працівників, інших громадян чи навколишньому середовищу. Обов'язки працівника та власника можуть конкретизуватися та уточнюватися в локальних нормативних актах: правилах внутрішнього трудового розпорядку та колективному договорі цього підприємства. Зокрема, там можуть визначатися порядок інформування керівника працівником про виникнення небезпечної ситуації, перелік заходів і дій, яких він має вжити, щоб запобігти тяжким наслідкам, або порядок підтвердження небезпечної виробничої ситуації, за якої працівник має право відмовитися від роботи.

Деталізація з питань безпеки праці може здійснюватися і в трудовому договорі. У разі невиконання працівником обов'язків, що впливають із необхідності співробітництва із власником у справі організації безпечних і нешкідливих умов праці, до працівника можуть бути застосовані заходи дисциплінарного впливу, передбачені ст. 147 КЗпП України (догана, звільнення), тому що це є порушенням трудової дисципліни. Такий захід впливу, як звільнення, може застосовуватися як до працівників, так і до керівників, якщо вони раніше притягались до відповідальності. Працівник притягується до відповідальності відповідно пункту 3 ст. 40 КЗпП України, а

керівник працівника – відповідно до п. 1 ст. 41 КЗпПУ України. Притягнення до дисциплінарної відповідальності відбувається після одержання від порушника письмового пояснення (ст. 148, 149 КЗпПУ України) в місячний строк з дня виявлення порушення. Загальний нагляд за додержанням норм охорони праці покладено на державні й відомчі спеціалізовані інспекції (Держгіртехнагляд, Держенергонагляд тощо), відомчі комісії та професійні спілки.

Керуючись положеннями Закону України «Про охорону праці» й іншими нормативними актами, кожен працюючий має право отримати інформацію про стан безпеки праці в інформаційному буклеті, на дощці оголошень, стенді тощо. Інженер з техніки безпеки або відповідальна особа згідно з внутрішнім розпорядком підприємства здійснює плановий і неплановий інструктаж, веде облік журналу проведення заходу, оновлює стенди, проводить особистий інструктаж за умов зміни техніки і технологій та забезпечує індивідуальними засобами безпеки. Великі підприємства заможних регіонів відповідно до власних особливостей розробляють систему охорони праці виробництва і підготовку кадрів. Спільним моментом для всіх суб'єктів господарювання та підприємств (фірм) України є створення національного інформаційного центру з охорони праці, підготовки національних кадрів, розроблення та вдосконалення національної програми з охорони праці з метою збереження життя і зменшення рівня травматизму на виробництві.

4.2 Правила охорони праці для працівників, зайнятих на роботах зі зберігання та переробки зерна

Ці Правила поширюються на всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності та організаційно-правової форми, які здійснюють діяльність, пов'язану зі зберіганням та переробкою зерна.

Вимоги цих Правил є обов'язковими для роботодавців та працівників при виконанні робіт (технологічних процесів) зі зберігання та переробки зерна.

2. У цих Правилах терміни вживаються в таких значеннях:

зерноскховище підлогове - одноповерхові прямокутні неопалювані будівлі без горищ з горизонтальною або похилою заглибленою підлогою, призначені для зберігання сипких матеріалів, фуражного, продовольчого та насінневого зерна;

силос залізобетонний - залізобетонна ємність циліндричної форми з конічним днищем, призначена для зберігання сипких матеріалів (зернових та олійних культур);

силос металевий - металева ємність циліндричної форми, призначена для зберігання сипких матеріалів (зернових та олійних культур), що має дах конічної форми та встановлюється на плоску (бетонну) основу, в яку може бути вбудовано аероднище та вивантажувальні механізми;

склад-купол - залізобетонна ємність напівсферичної форми з плоским (бетонним) днищем, призначена для зберігання сипких матеріалів (зернових та олійних культур).

Інші терміни вживаються у значеннях, що визначені Законом України «Про охорону праці».

3. Роботодавець зобов'язаний:

відповідно до статті 13 Закону України "Про охорону праці" забезпечити функціонування системи управління охороною праці;

розробити та затвердити акти з охорони праці, які діють на підприємстві, відповідно до Порядку опрацювання і затвердження роботодавцем нормативних актів з охорони праці, що діють на підприємстві, затвердженого наказом Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 21 грудня 1993 року № 132, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 07 лютого 1994 року за № 20/229;

розробити та затвердити інструкції з охорони праці відповідно до вимог Положення про розробку інструкцій з охорони праці, затвердженого наказом Комітету по нагляду за охороною праці Міністерства праці та соціальної політики України від 29 січня 1998 року № 9, зареєстрованого у

МіністерствіюстиціїУкраїни 07 квітня 1998 року за № 226/2666 (НПАОП 0.00-4.15-98);

розробити і затвердити перелік робіт підвищеної небезпеки, щовиконуються на підприємстві за нарядами-допусками, за формою згідно з додатком 1 до цих Правил;

вести журнал реєстрації нарядів-допусків на проведення робіт підвищеної небезпеки за формою згідно з додатком 2 до цих Правил;

розробляти та затверджувати права та обов'язки працівників підприємства щодо організації та забезпечення безпеки праці;

одержати дозвіл на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки й подати декларацію відповідності його матеріально-технічної бази згідно із Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»;

забезпечити працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту (далі - ЗІЗ) відповідно до вимог Положення про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту, затвердженого наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 24 березня 2008 року № 53, зареєстрованого у Міністерствіюстиції України 21 травня 2008 року за № 446/15137 (НПАОП 0.00-4.01-08), та Технічного регламенту засобів індивідуального захисту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року № 761;

за рахунок власних коштів забезпечувати проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці працівників підприємства відповідно до вимог Типового положення про порядок проведення навчання і

перевірки знань з питань охорони праці, затвердженого наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26 січня 2005 року № 15, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 15 лютого 2005 року за № 231/10511 (НПА ОП 0.00-4.12-05);

за рахунок власних коштів забезпечувати попередній (під час прийняття на роботу) і періодичний (протягом трудової діяльності) медичні огляди працівників відповідно до Закону України «Про охорону праці» та Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 21 травня 2007 року № 246, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 23 липня 2007 року за № 846/14113.

4. Забороняється залучення жінок до робіт, визначених у Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок, затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 року № 256, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 30 березня 1994 року за № 51/260.

Підіймання та переміщення важких речей жінками здійснюється з дотриманням вимог Граничних норм підіймання і переміщення важких речей жінками, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 10 грудня 1993 року № 241, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22 грудня 1993 року за № 194.

5. Забороняється залучення неповнолітніх до робіт, визначених у Переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх, затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31 березня 1994 року № 46, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 липня 1994 року за № 176/385.

Підіймання та переміщення важких речей неповнолітніми здійснюються з дотриманням Граничних норм підіймання і переміщення важких речей

неповнолітніми, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 22 березня 1996 року № 59, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 16 квітня 1996 року за № 183/1208.

6. Роботодавець зобов'язаний проводити атестацію робочих місць за умовами праці на робочих місцях, де технологічний процес, використовувани обладнання, сировина чи матеріали є потенційними джерелами шкідливих і небезпечних виробничих факторів, що можуть несприятливо впливати на стан здоров'я працюючих, відповідно до вимог Порядку проведення атестації робочих місць за умовами праці, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 серпня 1992 року № 442.

7. Роботодавець повинен забезпечити працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту, зазначеними у Типових нормах безплатної видачі спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту працівникам сільського та водного господарства, затверджених наказом Комітету по нагляду за охороною праці України від 10 червня 1998 року № 117, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 14 липня 1998 року за № 449/2889.

Не допускаються до роботи працівники без відповідних засобів індивідуального захисту.

8. Роботодавець повинен забезпечити встановлення знаків безпеки і захисту здоров'я працівників для позначення небезпечних зон відповідно до вимог Технічного регламенту знаків безпеки і захисту здоров'я працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2009 року № 1262.

9. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві здійснюються відповідно до вимог Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1232.

10. Рівні небезпечних і шкідливих виробничих чинників у виробничих приміщеннях та на робочих місцях не повинні перевищувати норм, установлених Санітарними нормами мікроклімату виробничих приміщень ДСН 3.3.6.042-99, затвердженими постановою Головного державного санітарного лікаря України від 01 грудня 1999 року № 42, Санітарними нормами виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку ДСН 3.3.6.037-99, затвердженими постановою Головного державного санітарного лікаря України від 01 грудня 1999 року № 37, Державними санітарними нормами виробничої загальної та локальної вібрації ДСН 3.3.6.039-99, затвердженими постановою Головного державного санітарного лікаря України від 01 грудня 1999 року № 39, Державними санітарними нормами і правилами при роботі з джерелами електромагнітних полів, затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18 грудня 2002 року № 476, зареєстрованими у Міністерстві юстиції України 13 березня 2003 року за № 203/7524, Вимогами до роботодавців щодо заходів захисту працівників від шкідливого впливу електромагнітних полів, затвердженими наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 05 лютого 2014 року № 99, зареєстрованими у Міністерстві юстиції України 25 лютого 2014 року за № 335/25112.

11. Гранично допустимі концентрації препаратів для протруєння насіння не повинні перевищувати норм, встановлених Державними санітарними нормами і правилами "Допустимі дози, концентрації, кількості та рівні містунестицидів у сільськогосподарській сировині, харчових продуктах, повітрі робочої зони, атмосферному повітрі, воді водоймищ, ґрунтів" ДСанПіН 8.8.1.2.3.4-000-2001, затвердженими постановою Головного державного

санітарного лікаря України від 20 вересня 2001 року № 137, Гігієнічної класифікацією пестицидів за ступенем небезпечності, затвердженою постановою першого заступника Головного державного санітарного лікаря України від 28 серпня 1998 року № 2.

4.3. Вимоги безпеки під час здійснення технологічних процесів

1. Технологічні процеси необхідно здійснювати відповідно до затвердженої керівником підприємства схеми переробки та обробки зерна.

2. При проектуванні оперативних силосів та бункерів в робочій башті елеватора їхній об'єм розраховується з урахуванням умов ведення технологічного процесу.

3. Зерно перед сушкою в прямоточних та рециркуляційних шахтних сушарках (без додаткових пристроїв для нагрівання зерна) для уникнення загоряння потрібно очищувати на зерноочисних машинах від грубих та легких домішок, а перед сушкою у рециркуляційних сушарках з нагрівом зерна у камерах з падаючим потоком - від грубих домішок.

4. Температуру сушіння та максимальну температуру нагрівання зерна необхідно регулярно контролювати на вході до зони сушіння прямоточних сушарок, камери нагрівання і до шахти рециркуляційних сушарок.

5. При дистанційному автоматизованому керуванні обладнанням за 15-20 секунд до його пуску має подаватися попереджувальний звуковий сигнал. У разі відмови в роботі попереджувальної сигналізації дистанційного керування машинами та механізмами не допускається.

6. На підприємствах, які експлуатують залізобетонні силоси, крім загальної сигналізації, всі поверхні підприємства та приміщення диспетчера забезпечуються гучномовним зв'язком, виготовленим з вибухопожежобезпечного матеріалу.

На підприємствах, які експлуатують металеві силоси, допускається не встановлювати гучномовний зв'язок. У цьому випадку працівники мають бути забезпечені засобами бездротового зв'язку (раціями, мобільними телефонами).

7. Вогневі роботи здійснюються з дотриманням вимог Інструкції з організації безпечного ведення вогневих робіт на вибухопожежо-небезпечних та вибухо-небезпечних об'єктах, затвердженої наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 05 червня 2001 року № 255, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 23 червня 2001 року за № 541/5732, та Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30 грудня 2014 року № 1417, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 05 березня 2015 року за № 252/26697.

Вимоги безпеки під час виконання роботи силосах і бункерах

1. Силоси та бункери для зерна, борошна, круп, комбікормів, висівків незалежно від місця їх розташування закриваються суцільним перекриттям з облаштуванням в них завантажувальних та лазових люків із запобіжними ґратами, щільно зачиняються та закриваються на замок.

2. Внутрішні поверхні стін залізобетонних силосів, бункерів, складів-куполів, їхні днища мають бути гладкими (без виступів, впадин тощо) і забезпечувати повний вихід з них продукту. Залишки зернопродукту допускаються при експлуатації металевих силосів та складів-куполів. Обробка внутрішньої поверхні силосів має сприяти кращому витіканню сипучого матеріалу. Для обробки внутрішньої поверхні силосів, а також випускних конусів необхідно застосовувати розчини, на які є висновки державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

3. Усі залізобетонні силоси і бункери обладнуються аспіраційним обладнанням та іншими пристроями з таким розрахунком, щоб запилене повітря, яке витісняється під час заповнення силосів і бункерів зерном, готовою продукцією або відходами, не

надходило до приміщень, де перебувають люди. Аспіраційнеобладнання та оперативнуємність для збору і зберігання пилу допускаєтьсяоб'єднувати в одну аспіраційну установку з технологічним і транспортнимобладнанням не інакше, як через шлюзовізатори або через вибухозахисніклапани.

Оперативніємності для збору і зберігання пилу слідаспіруватиокремою установкою, їїоб'єднаннядопускаєтьсялише з обладнанням, в якому відсутніобертівідеталі (насипні лотки, поворотні труби тощо).

4. Перевіркатемпературипродуктів, щозберігаються в силосах та бункерах, здійснюєтьсястаціонарнимиабопереносними установками (у випадкахзберігання на підлозі). Опускатись у силоси та бункери працівникам заборонено.

5. Залізобетоннісилоси та бункери для зберігання зерна, борошна, висівок, комбікормів, лушпиння та іншихсипкихпродуктівмають бути обладнані пристроями, щозабезпечуютьповневисипання продукту. Силоси для зерна діаметромбільше 12 м маютьоблаштуватися плоским дном з механізованимпідгортанням зерна (колісниковшовінавантажувачі фронтального типу, шнековінавантажувачітощо).

6. Люки залізобетоннихсилосів, бункерів у перекриттяхповиннізачинятисякришками на рівніпідлоги; вивантажувальнілійкіметалевихсилосів - ґратами на рівніпідлоги.

7. Не допускаєтьсязаглиблюватигратилюківзалізобетоннихсилосівбільшеніж на 0,06-0,6 м відповерхніпідлогиприміщення.

8. Ґратилюківмаютькріпитися на петлях чи болтах та матипристрій для замикання.

9. Лазові люки прямокутногорозрізурозміром не менше 0,47x0,65 м розміщують за можливості в центрізалізобетонного силосу.

10. Експлуатаціюлебідок для спуску працівників у залізобетоннісилосинеобхідноздійснювати з дотриманням таких вимог:

діаметр сталевих канатів (тросів) для спуску одного працівника має бути не менше 7,7 мм;

співвідношення діаметрів барабана, направляючого барабана чи блока та діаметра каната має бути не менше 40 мм;

лебідка повинна бути оснащена справним гальмом, безпечною рукояткою, опускання працівника відбувається тільки під час обертання рукоятки у напрямку, зворотному підйому;

випробування лебідки проводиться щороку вантажем, який удвічі перевищує максимальне робоче навантаження, відповідно до інструкції заводу-виробника обладнання, що міститься у паспортній або експлуатаційній документації.

При проведенні випробування лебідки опорні башмаки (домкрати) мають бути опущені до рівня підлоги.

11. Спуск працівників у силоси та бункери здійснюється лише у виняткових випадках за виробничої потреби та за наявності наряду-допуску на виконання робіт підвищеної небезпеки за формою згідно з додатком 3 до цих Правил.

Тривалість перебування працівника у ємності не повинна перевищувати 30 хвилин, а спуск має відбуватися у присутності призначеної наказом роботодавця особи, відповідальної за проведення таких робіт.

Спуск працівників у металеві силоси та бункери через оглядовий люк здійснюється відповідно до вимог Правил охорони праці під час виконання робіт на висоті, затверджених наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 27 березня 2007 року № 62, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 04 червня 2007 року за № 573/13840.

12. Перед спуском залізобетонний силос (бункер) ретельно провітрюється, після чого проводиться аналіз повітря, взятого із силосу, газоаналізатором з індикаторними трубками чи індикаторним папером на наявність вуглекислого газу. За

відсутності газоаналізатора чи індикаторного паперу спуск працівників без шлангового протигаза забороняється.

13. Якщо довжина шланга 12 м та більше, подачу повітря працівнику в силос здійснюють за допомогою повітродувки, що приводиться в дію електродвигуном. Шланг протигаза перед надяганням маски очищується від пилу шляхом ретельного продування за допомогою повітродувки, а внутрішня частина маски протирається ватою, змоченою у спирті.

14. Під час перебування працівника в силосі або бункері завантаження чи випуск зерна забороняється. На впускному та випускному пристроях вивішуються плакати "Не відкривати. Працюють люди".

На пульті управління механізмами, що подають продукт в силос чи бункер або забирають його, вивішують табличку з написом "Не включати. Працюють люди".

15. При підготовці до опускання та проведення робіт у силосі перевіряється стан лебідки, троса, люльки, пояса, каната, сидіння, респіратора.

16. Під час перебування працівника у силосі або бункері працівнику, що страхує, забороняється залишати робоче місце.

17. Під час виконання робіт з обмітання стін залізобетонних силосів, бункерів працівники застосовують шлангові протигази.

Під час виконання робіт з обмітання стін металевих силосів, складів-куполів працівники застосовують протипилові респіратори та захисні окуляри.

18. Під час спускання у силосі або бункері через нижній люк працівники застосовують монтажні каски для захисту голови від предметів, що випадковоможуть впасти з висоти. Зачищати силос методом "підкопу" забороняється.

19. Силоси та бункери освітлюються згори через люки переносними світильниками прожекторного типу, виконаними з

пилонепроникних матеріалів, або переносними акумуляторними ліхтарями, під час виконання робіт у силосі - переносними світильниками.

20. Допускається освітлення бункерів та силосів за вимкнутих розвантажувальних (випускних) механізмів та обладнання переносними світильниками з напругою в мережі не вище 12 В (в металевих та ПВХ - ємностях) та 42 В (в залізобетонних та дерев'яних ємностях).

Переносні світильники для освітлення бункерів та силосів мають бути пилонепроникними з іступенем захисту оболонки, скляніковпаки переносних ліхтарів - захищеними металевою сіткою.

21. Спуск працівників у залізобетонні силоси та бункери виконують тільки із застосуванням спеціальної лебідки, призначеної для спуску та підйому людей. Опускання працівників у залізобетонні силоси та бункери заввишки більше 3 м за допомогою мотузних складних драбин забороняється.

До спуску в силос та бункер для роботи на лебідці допускаються тільки особи, спеціально навчені безпечним методам роботи. Працівник, який безпосередньо спускається у силос, повинен мати медичний висновок щодо стану здоров'я (стосовно виконання робіт на висоті та у замкнутому просторі). Спуск працівників у силоси та бункери без медичного висновку заборонено.

Роботи у силосах та бункерах проводяться за участю не менше трьох працівників (перший - той, що спускається; другий - той, що працює на лебідці; третій - спостерігач, що знаходиться протягом виконання роботи біля місця спуску для надання допомоги) та у присутності особи, призначеної роботодавцем відповідальною за проведення робіт у силосах та бункерах. Спостерігач слідкує за шлангом проти газу та не випускає з рук запобіжний канат, що закріплений другим кінцем до запобіжного пояса

працівника, який спускається, постійно страхує працівника під час спуску та допомагає йому при підйманні.

Запобіжний канат використовується для передачі сигналів від працівника, який знаходиться у силосі або бункері. Особа, призначена роботодавцем відповідальною за проведення робіт у силосах або бункерах, до початку спуску проводить інструктаж на робочому місці всіх зайнятих у спуску працівників із записом про проведення інструктажу в наряді-допуску.

22. Спуск працівника у залізобетонний силос або бункер відбувається за допомогою лебідки повільно, без ривків, у сидінні чилюльці з фіксацією працівника, що спускається, запобіжним поясом на обидві пряжки до стрижня сидіння, а також закріпленням запобіжного каната до його пояса, з надітим шланговим протигазом.

23. Запобіжний канат та шланг протигаз послаблюють у міру опускання працівника, при цьому інший кінець запобіжного каната і шланга протигаз надійно закріплюють для попередження випадкового випускання їх з рук працівника, що послаблює цей канат.

Послаблення каната відбувається через нерухому опору, навколо якої канат обвивають не менше ніж на 360° , або через вузол, що самозатягується, чи "Стопфор". Працівнику, що опускається в силос або бункер, забороняється відстібувати запобіжний канат від пояса та покидати сидло, а також виходити на насип зерна або продукту, який знаходиться у силосі або бункері. Працівнику, що тримає другий кінець каната, забороняється випустити його з рук на весь період спуску та перебування працівника у силосі або бункері.

24. У разі використання люльки, що фіксується до внутрішніх стін силосу, запобіжний канат та шланг протигаз знаходяться за спиною працівника.

25. Перед допуском у залізобетонний силос або бункер через люки у днищі та через нижнібокові люки, а у металеві силоси через нижній люк, ємності оглядаються згори для перевірки, чи є на стінах нагромадження або завислі накопичення зерна чи інших продуктів. За наявності накопичень працівник допускається у силос або бункер лише після їх вилучення зі стін.

26. Не допускається перебування працівників під силосом або бункером під час вилучення нагромажень та завислих накопичень продуктів. Працівник, який виконує роботи у силосі або бункері, має знаходитись у сидінні чи люльці над нависаючим продуктом.

27. Забороняється перебування людей, не зайнятих у вилученні нагромажень чи завислих накопичень продуктів, в зоні лазових та завантажувальних люків силосів (бункерів).

28. Під час руйнування нагромажень та завислих накопичень сипучих продуктів в лазові та завантажувальні люки силосів і бункерів мають бути відкриті.

29. Забороняється завантажувати та експлуатувати металеві силоси з воротами без повного комплекту замкових затворів.

30. Завантаження металевих силосів зернопродуктами здійснюється тільки через центральний отвір (завантажувальний патрубков), встановлений у верхній частині даху.

Забороняється завантажувати металевий силос через боковий отвір у даху (наглядний люк).

31. Не допускається одночасне проведення операцій із завантаження зерна в металевий силос і його вивантаження з ємності, а також одночасне проведення операцій із завантаження-вивантаження та аерації.

32. Не допускається завантаження зерна вище верхнього рівня (верхнього кільця) завантаження силосу.

33. Вивантаження продукту із металевих силосів здійснюється самопливом через центральну вивантажувальну люку.

Забороняється відкривати засувки системи проміжного і бокового вивантаження силосу доти, доки зерно не вивантажиться із силосу через центральну вивантажувальну лійку під дією сили власної ваги.

4.4 Вимоги безпеки під час виконання робіт у складських приміщеннях

1. Усі трудові процеси на складах зерна та сировини на підприємствах із зберігання зерна на насипом мають бути механізовані та виконуватися згідно із затвердженим технологічним процесом.

2. Роботи з відбору проб зерна зі складу чи бурту, трюму виконують не менше двох працівників.

У разі відбору проб зерна зі складу, трюму плавзасобу, кузова вантажного автомобіля, з яких (на які) не відбувається вивантаження (завантаження) зерна, допускається виконання робіт одним працівником. При цьому вживаються заходи, що унеможливають пуск технологічного обладнання (транспортерів, норій) в роботу.

3. Зберігання чергової партії зерна на складах з похилою підлогою допускається тільки після зачистки днищ від зерна, змітання і видалення пилу.

При зачищенні днищ заборонено завантаження чи вивантаження зерна.

4. Процес транспортування сипучих продуктів на складі організують з урахуванням зміни їх властивостей під час зберігання.

Забороняється відбирати продукцію з насипу шляхом підкопу.

Переміщення насипу продуктів до транспортерної стрічки або випускного пристрою здійснюється за допомогою машин та за умов:

перебування працівників на вільному місці поза майданчиком з насипом;

розбирання спресованих похилих насипів поступово знизу вгору спеціальним пристосуванням (совками, заступами, інструментами з довгими держаками).

5. Під час роботи аерозолобів у механізованих складах іншу роботу проводити забороняється.

6. Забороняється робота вентилятора каналів вентиляції та аерозолобів, якими транспортується зерно і культури, під час їхочищення.

Вимоги безпеки під час виконання вантажно-розвантажувальних робіт із зерном та іншими сипучими продуктами

1. Вантажно-розвантажувальні роботи із зерном, продуктами його переробки та тарними вантажами виконують механізованим способом за допомогою підйомно-транспортного устаткування та засобів малої механізації відповідно до вимог Правил охорони праці під час вантажно-розвантажувальних робіт, затверджених наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 19 січня 2015 року № 21, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 03 лютого 2015 року за № 124/26569.

2. Вантаж масою більше 50 кг переміщується за допомогою механізованих засобів (візки, електронавантажувачі, пересувні транспортери).

3. Для переміщення вантажів масою більше 80 кг в одній упаковці по горизонталі, під нахилом чи по вертикалі використовують призначені для цього машини (автомобілі, автопідйомники, автомобільні крани, лебідки, механізовані візки).

4. При перенесенні вантажів масою до 80 кг похилими східцями східців становляють з ухилом не більше 1:3 для висоти підйому не більше ніж на 3 м. Переміщення вантажу на висоту більше 3 м відбувається механізовано.

5. Приміщення, де ведуться вантажно-розвантажувальні роботи із солями мікроелементів і вітамінами, обладнують припливно-витяжною вентиляцією.

6. Роботи з навантаження мінеральних солей у приймальній літій розвантажувальних пристроїв виконують при увімкненому вентиляторі розвантажувальної установки.

7. Мікродобавки зберігають в ізольованих приміщеннях та переміщують у герметичній тарі. Тару з мікродобавками відкривають тільки перед їхнім використанням.

8. На майданчиках для укладання вантажів позначають межі штабелів, проходів та проїздів між ними. Не допускається розміщувати вантажі у проходах і проїздах, а також ближче 2,5 м до залізничної колії.

9. Місця виконання вантажно-розвантажувальних робіт позначаються знаками безпеки.

10. Східці для проходу з вантажем виготовляються з металу або з дощок завтовшки 0,05-0,06 м, завширшки не менше 0,8 м за одностороннього руху і не менше 1,5 м за двостороннього.

Східці повинні мати поперечні планки для упору ніг через кожні 0,3-0,4 м. Переріз планки - 0,02x0,04 м.

При використанні довгих сходців та містків (понад 3 м) для попередження вібрацій та прогинання під ними встановлюють дерев'яні опори-козли. Прогинання настилу при максимальному розрахунковому навантаженні не повинно бути більшим за 0,02 м.

Для попередження зсування сходців об'єднують на одному кінці металевими крюками для зачеплення за дверну рейку вагона чи за інші стійкі елементи об'єкта, який розвантажують.

11. На сходцях зазначають допустиме навантаження.

12. Після проведення вантажно-розвантажувальних робіт з мікродобавками, преміксами, комбікормами та комбікормовою сировиною працівники приймають душ та переодягаються у чистий одяг.

13. Рух транспортних засобів у місцях ведення вантажно-розвантажувальних робіт здійснюється за транспортно-технологічною схемою з установами відповідних дорожніх знаків, а також знаків, прийнятих на залізниці, водному та автомобільному транспорті.

14. Переміщення та встановлення вагонів для завантаження та розвантаження зерна проводять відповідно до вимог Правил охорони праці під час виконання навантажувально-розвантажувальних робіт на залізничному транспорті, затверджених наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 18 грудня 2007 року № 311, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 28 грудня 2007 року за № 1419/14686.

15. Завантаження та розвантаження вагона проводять після його фіксації на залізничних коліях гальмівними башмаками. Підкладати під колеса вагонів сторонні предмети (дошки, ломи, каміння тощо) забороняється.

16. Відкривання дверей критих вагонів чилюків спеціалізованих вагонів проводять після їхньої повної зупинки та встановлення гальмівних башмаків і підготовки приймальних пристроїв. Двері вагонів відкривають за допомогою спеціальних пристосувань (лебідок). Застосовувати ломи забороняється. Люки спеціалізованих вагонів-зерновозів відкриваються за допомогою штурвалів та системиважелів.

Відчиняючи двері вагона, працівник тримається за поручень, встановлений біля них, відходить у бік руху дверей та знаходиться з боку від дверного отвору. Під час відчинення дверей спиратися на дверний стояк, дверний брус чини жню рейку опорного ролика забороняється.

17. Накатування, підйом та встановлення транспортних механізмів здійснюються за допомогою лебідок або вручну по похилій площині з міцно приєднаними східцями, ширина проходу для працівників має бути не менше 0,75 м з кожного боку.

18. Транспортер-вагонорозвантажувач, на якому встановлена крильчатка, повинен мати упор для унеможливлення самоперевертання.

19. Під час завантаження вагонів через бокові люки та дверний отвір за допомогою самопливних, телескопічних чи інших труб вагонавантажувачів регулювання напрямку насипання дозволено виконувати пристроями, що знаходяться поза вагоном, не допускаючи їхніх ударів об металеві частини вагона.

20.

Зачищення вагонів здійснюється після повної зупинки розвантажувального механізму.

21. Перед розвантаженням вагона-зерновоза відкривають два завантажувальні люки для запобігання утворенню у вагоні вакууму.

22. Завислий у вагоні продукт вивантажують за допомогою вібратора або спеціальних заступів з подовженою ручкою через верхній люк.

23. Доступ працівників всередину вагонів-зерновозів за наявності у них продукту забороняється.

24. Роботи із завантаження і розвантаження вантажів на електрифікованих залізничних коліях, дахах вагонів, навантажених платформах, цистернах допускається виконувати після відключення контактної мережі і внесення відповідного запису до оперативного журналу електрослужби залізничного транспорту.

25. Під час завантаження вагона через люки у даху переходити з допоміжного майданчика на дах залізничного вагона та у зворотному напрямку допускається тільки по справному відкидному містку з поручнями. У зимовий період відкидний місток очищається від снігу та льоду.

26. Забороняється переходити з даху одного вагона на дах іншого. По даху вагона перехід допускається тільки по трапу.

27. Забороняється проводити роботи на даху вагона без огорожувальних поручнів чи без закріплення рятувального пояса працівника до тросів підвіски.

28. Кришки завантажувальних люків вагонів-зерновозів відкриваються обережно, щоб не допустити іскроутворення.
29. Забороняється застосовувати важелі для обертання штурвалів.
30. Телескопічні труби необхідно опускати без ударів по поверхні люків. Під час підйому телескопічних труб знаходитися на даху вагона забороняється.
31. Під час завантаження вагона через один завантажувальний люк необхідно відчинити кришку іншого люка для випуску з вагона надлишків повітря.
32. Для накладання закрутки необхідно використовувати дрід діаметром 5-6 мм. Закрутку необхідно виконувати спеціальним пристосуванням.
33. Після завантаження вагона поверхню кришки, трап та ущільнення завантажувальних люків необхідно очищати від залишків зерна та інших сипучих продуктів.
34. Залишати вагон з відчиненими завантажувальними та розвантажувальними люками під час перерви чи після закінчення вантажно-розвантажувальних робіт забороняється.
35. Огляд порожніх вагонів зерновозів необхідно здійснювати через завантажувальні люки, використовуючи для освітлення акумуляторні ліхтарі, бригадою у складі не менше двох працівників. Спускатися всередину вагона забороняється.
36. На складах готової продукції затаровані мішки з продукцією, сировиною необхідно укладати у штабелі механізованим способом рядами по вертикальному рівню з перев'язуванням "трійником" чи "п'ятериком" зашивкою всередину.
37. Мішки з продукцією необхідно укладати у штабелі заввишки до 14 рядів (для мішків масою 50 кг - не більше 16 рядів). Починаючи з 11 ряду, ширину кожного наступного ряду необхідно зменшувати на 0,25 м, зводячи штабелі пірамідою.

38. У складах поміж штабелями та біля стін створюють проходи і проїзди, що забезпечують нормальні умови приймання, відпуску та спостереження за якістю і станом продукції.

Ширина проходу має бути:

для працівника, навантаженого мішком, - не менше 1,5 м;

для проїзду електрозавантажувачів - не менше 2,5 м;

для циркуляції повітря та спостереження за станом продукції між стіною та штабелем - не менше 0,7 м.

39. У процесі формування штабеля вручну чи із застосуванням транспортних пристроїв після укладання 6 ряду встановлюють міцні сідці. Працівники, які піднімаються сідцями, мають знаходитись один від одного на відстані не менше 6 м.

40. Перед початком обслуговування штабелеукладачів надійно закріплюють підйомну раму та акуратно складають мішки для запобігання їхньому падінню. Стояти підвантажем під час його підйому забороняється. Дії працівника, який обслуговує мішкопідйомач, та працівника, який знаходиться на штабелі для приймання мішків, узгоджуються.

41. Під час пакетування продукції у тарі з обв'язкою стропами забезпечується правильне положення стропів відносно центра маси вантажу.

Під час роботи з пакетованою продукцією заборонено:

піднімати пакети у стропах за одну вантажну петлю;

переміщати пакети волоком, підіймати і транспортувати ненадійно укладені та ув'язані пакети;

піднімати пакет, коли під ним відсутній просвіт, необхідний для проходу вил завантажувача;

залишати пакети у штабелі у нестійкому положенні, а також безладно їх звалювати;

ставати на раму завантажувача для зняття вантажних петель з гаків навісного пристосування під час встановлення пакетів під другий ярус;

під час завантаження у залізничні вагони вільняти вантажні петлі, перебуваючи між верхнім ярусом пакетів та дахом вагона.

42. Розбирання штабеля на складі чи у вагоні виконують з гори донизу уступами, горизонтальними послідовними рядами. Висмикувати мішки з середини штабеля чи залишати у штабелі звисаючі мішки заборонено.

43. Для запобігання падінню мішків транспортери та спуски обладнують бортами заввишки 0,2 м, а спуски - гальмівними пристроями. Для приймання мішків з транспортера встановлюють приймальний стіл.

44. Отвори в перекриттях, де знаходяться транспортери та спуски, обгороджують поручнями заввишки 1 м з бортовою дошкою знизу заввишки 0,15 м. Переміщення працівників у спусках забороняється.

45. Під час завантаження мішків у вагон спеціальними машинами вагон встановлюють так, щоб вісь дверного отвору збігалася з віссю машини. Укладають мішки біля дверних отворів так, щоб під час розвантаження забезпечувалось вільне відкривання вагона з обох боків.

Електроживлення до машини підводять гнучким кабелем, петлею, що забезпечує переміщення машини в робочому діапазоні.

З обох боків машини залишають проходи завширшки не менше 1 м для обслуговування машини.

Перед початком роботи вилучають з транспортерних стрічок сторонні предмети, перевіряють чистоту рейкової колії та справність огороджень пасових і ланцюгових передач.

Під час формування транспортної лінії із декількох пересувних транспортерів перевіряють наявність заземлення у кожного із них. Без справнього заземлення підключати машини до електромережі забороняється.

Під час роботи машини стежать за правильним напрямком руху транспортної стрічки. Забороняється ставити додатковий вантаж на балку та телескопічний транспортер. Відбійні щитки на проміжному та

телескопічному транспортерів встановлюють з однієї або іншої сторони транспортера залежно від того, яка сторона вагона завантажується.

ВИСНОВКИ

На підставі огляду літератури з питань міжнародної торгівлі зерном можна відзначити, що світовий ринок зерна є важливим стратегічним напрямом економічної діяльності багатьох країн, у тому числі й України. Динаміка цього ринку визначається різними факторами, такими як погодні умови, геополітичні події та технічний прогрес. Військові конфлікти, такі як Росія та Україна, впливають на галузь, обмежуючи торгівлю та впливаючи на внутрішні та експортні можливості країни. Розвиток зернового сектору в нестабільному середовищі вимагає ретельного розгляду ризиків та ефективних стратегій для забезпечення сталого розвитку цієї важливої галузі.

Комплексний огляд функціонування світового ринку зерна свідчить про його складний та взаємопов'язаний характер. Глобальні сільськогосподарські тенденції, погодні умови, політичні події та технологічні інновації визначають обсяги виробництва та торгівлі. Значний вплив на ринок має геополітична ситуація, а також військові конфлікти, які можуть обмежити рух зерна та вплинути на цінову динаміку. Розвиток ринку вимагає ретельного аналізу ризиків і ефективних стратегій для забезпечення сталості та стійкості в цьому стратегічно важливому секторі.

Висновок полягає в тому, що динаміка ринку зерна залежить від взаємодії попиту та пропозиції, що визначається різними факторами. Природні умови, технічний прогрес, геополітичні події та економічні причини впливають на створення та споживання зернових культур. Розуміння цих факторів є важливим для розробки стратегій управління ризиками та забезпечення стабільного функціонування ринку зерна.

Найбільшими експортерами пшениці до ЄС за аналізований період є Франція (7,2 млн тонн), Румунія (5,9 млн тонн), Німеччина (3,1 млн тонн), Болгарія (1,6 млн тонн) і Литва (1,4 млн тонн), Латвія (1,3 млн тонн) і Польща

(1,2 млн. тонн). Більшість експорту зерна припадає на Алжир, Єгипет, Китай, Нігерію, Південну Африку, Південну Корею та Марокко. Основними імпортерами пшениці до США є: Філіппіни, Мексика, Японія, Китай, Південна Корея, Нігерія, Тайвань, Індонезія, ЄС та Великобританія.

Оцінка структури виробництва зерна у світі показала, що більшість зернових культур становлять кукурудза — 42 %, пшениця — 28 %, рис — 18 %, ячмінь — 6 % та інші зернові — 6 %. У багатьох країнах світу пшениця була, є і буде найважливішою культурою. Нині посівні площі пшениці становлять близько 220 млн га. Частка України у світовому виробництві пшениці становить 3%. 7. Виробництво зерна в Україні у 2022 році впало на 37%, до 53,9 млн тонн порівняно з 2021 роком. Проте за врожаєм пшениці минулий 2021/2022 МР став найурожайнішим в Україні, незважаючи на війну в країні. Україна встановила новий рекорд з вирощування пшениці за всю свою історію. Хороші погодні умови та рясні опади в країні сприяли хорошим результатам, що позитивно позначилося на результатах пшениці та інших зернових. У Дніпропетровській, Херсонській, Кіровоградській та Запорізькій областях пройшли сильні дощі, що позитивно вплинуло на стан посівів.

Україна стикається з істотними труднощами у сфері експортної політики на ринку зерна, особливо в умовах російської військової агресії. Обмежений доступ до певних територій, порушення ланцюгів постачання та втрати врожаю загрожують ефективності та стабільності експортних операцій. Національна економіка має шукати стратегічні рішення для подолання цих проблем і забезпечення відновлення та розвитку експорту зерна.

Дослідження показують, що Україна має значні можливості для збільшення виробництва та експорту сільськогосподарської продукції, оскільки вона є однією з країн світу з високими якісними показниками, а також достатньою кількістю кваліфікованих спеціалістів та вигідним географічним розташуванням, розвинутою логістикою, системою та наявністю об'єктів інфраструктури для зберігання врожаю як для власних

потреб, так і для тимчасового зберігання перед експортом до кінцевого споживача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сміт А. Дослідження про природу та причини добробутунацій переклад з англ. О. Васильєв, М. Межев'їкіна, А. Малівський Київ: Наш формат. 2018. 722 с.
2. Котлер Ф. Основи маркетингу. Харків Діалектика, 2003. 1200 с.
3. Самуельсон П. Економіка. За редакцією О. Лищишина. Львів. Світ. 1993. 495 с
4. Макконнелл К., Брю С Л. Економікс: принципи, проблеми і політика: пер.с англ. Е. С. Іванова та інші. Київ: ХаГар, 2000. 785 с.
5. Амірова Н. Р. Інноваційна модель відтворення в зерновому господарстві. Зернове господарство. 2007. № 3-4. С. 5-6.
6. Фінансово-економічний словник. Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2018. 164 с.
7. Бурковська А. В. Становлення та ефективний розвиток регіонального ринку аграрної продукції: авто-реф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02. Нац. наук. центр «Інститута аграрної економіки» УААН. 2006. 22 с.
8. Формування та розвиток підприємства агропромислового виробництва. за ред. П.Т.Саблука. Київ. ІАЕ УААН, 1999. 362 с.
9. Коваленко Ю. С., Охріменко І. В., Зеліско І. М. Макроекономічний аналіз аграрного ринку України (науково-методичні рекомендації). Київ. ННЦ ІАЕ, 2005. 82 с.
10. Осташко Т. О. Ринкова трансформація аграрного сектора. Київ: Фенікс, 2004. 280 с.
11. Кудлай В. Г. Актуальні питання розвитку аграрного ринку. Український соціум. 2005. № 5–6. С. 143–149.
12. Островський П. І. Аграрний маркетинг. навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 224 с.

13. Про державну підтримку сільськогосподарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
14. Руденко М.Д. Енергія прогресу: Нариси з фізичної економії. Київ: Молодь, 1998. 528 с.
15. Вернадський В. І. Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. Т. 1. Київ. НБУ ім. В.І. Вернадського, 2011. Кн. 2. 583 с.
16. Худолій Л. М. Економічний механізм формування та функціонування ринку зерна в Україні. Київ. ІАЕ УААН, 1998. 204 с.
17. Сікало М.В. Ринок зерна як об'єкт державного регулювання. Теорія та практика державного управління. 2017. № 1(56). С. 1-8.
18. Саковська О. М. Організація та функціонування регіонального ринку зерна. Економіка АПК. 2011. № 11. С. 45-50.
19. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 5–14
20. Ільчук М. М., Коновал І. А. Розвиток ринку зерна в Україні та його стабілізація. Економіка АПК. 2019. № 4. С. 29–38
21. Черемісіна С. Г. Ринок зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспектив розвитку. Економіка АПК. 2021. № 2. С. 48–58.
22. Сторонянська І.З. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості: науково-аналітичне видання. Львів. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». 2022. 70 с.
23. Нечипорук К.О., Щерба Р.І. Угода про асоціацію України та ЄС: процес укладення угоди та його наслідки для України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 22. С. 5–9
24. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Зовнішньоекономічна діяльність та результативність функціонування аграрного сектору економіки України. Економіка АПК. 2021. № 4. С. 6–17.

25.

О.П.Перспективирозвиткузовнішньоекономічноїдіяльностіагропромисловихр
инків.Міжрегіональнавзаємодіялогістичних систем в
умовахтрансформаціїекономіки : матеріалиміжнар. наук.□практ. конф.
Умань :«Візаві»,2018.С.118–121.

26. Данкевич В., Наумчук В. Стан продовольчоїбезпекикраїни в
умовахзапровадженняринковогообігусільськогосподарських
земель.TheScientificHeritage.2021. No 69–1. С.12–18.

27. Зерно під заборною. Як моженашкодитиУкраїні бойкот
європейськихкраїн. URL:
<https://www.epravda.com.ua/weeklycharts/2023/04/18/699228/>.

28.

ShmygolN.,GaltsovaO.,KrylovD.,SemenovA.,ShaposhnykovK.AssessmentofthePr
ospectsforRestoringtheFinancialSecurityoftheState.Financialandcreditactivities:pro
blemsoftheoryandpractice.2021. No 5(40). P.226–235

29. Седікова І.О. Оглядкон'юнктуриукраїнського та світового ринку
зернових. Глобальні та національніпроблемиекономіки. 2018. Вип. 21. С. 206-
209.

30. На експортпішлобільше 47 млн т українського зерна. URL:
[https://ukragroconsult.com/news/na-eksport-pishlo-bilshe-47-mln-t-
ukrayinskogozerna/](https://ukragroconsult.com/news/na-eksport-pishlo-bilshe-47-mln-t-ukrayinskogozerna/).

31. Офіційний сайт Державноїслужби статистики України. URL:
<http://www.ukrstat.gov.ua>.

32. Майстро С.В., Хірамагомедов М.Г. Ринок зерна в Україні: сучасний
стан та напрямки державного регулювання. URL:
<http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/6527/1/01%20%281%29.pdf>.

33. Сучаснітрендисвітового ринку зерна. URL:
[http://agrobusiness.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/13865-suchasni-
trendy-svitovohorynku-zerna.html](http://agrobusiness.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/13865-suchasni-trendy-svitovohorynku-zerna.html).

34. Короленко Н.В., Сапожникова А.А. Тенденции развития мирового рынка зерна. Эффективнаекономіка. 2020. № 12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2020/88.pdf.

35. У сезоні 2022-2023 років обсяг виробництва, споживання, запасів зернових та торгівлі ними у світі можуть скоротитися – ФАО. URL: <https://ukragroconsult.com/news/u-sezoni-2022-2023-rokiv-obsyagy-vyrobnyctvaspozhyvannya-zapasiv-zernovyh-ta-torgivli-nymy-u-sviti-mozhut-skorotytsya-fao/>.

36. Антюшко Д., Шаповалова Н., Гончар Ю. Світовий ринок пшениці: виклики воєнного часу. Товари і ринки. 2022. № 1. С. 4-18.

37. Пшениця в Китаї рекордно подорожчала. URL: <https://ukragroconsult.com/news/pshenychnya-v-kytayi-rekordno-podorozhchala/>.

38. Муха М., Воробйова І. Проблеми експорту зерна через ЄС та потужностей зберігання в Україні. URL: <https://elevatorist.com/blog/read/761-eksport-cherez-suhoputni-shlyahi-do-yes-mojlivosti>.

39. Гусейнов Ф. Стежки для зерна: низку проблем перевезень через ЄС вдається вирішити, нові на підході. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/stezki-dla-zerna-nizku-problem-perevezen-cerez-es-vdaetsya-virisiti-novina-pidhodi>.

40. Росія вдвічі збільшила експорт зерна, у тому числі за рахунок викраденого в Україні. URL: <https://ukragroconsult.com/news/rosiya-vdvichizbilshyla-eksport-zerna-u-tomu-chysli-za-rahunok-vykradenogo-v-ukrayini/>.

41. Єврокомісія створила бізнес-платформу для вивезення українського зерна. URL: <https://ukragroconsult.com/news/yevrokomisiya-stvoryla-biznesplatformu-dlya-vyvezennya-ukrayinskogo-zerna/>.

42. США разом із союзниками шукають рішення для вивезення зерна з України – CNN. URL: <https://ukragroconsult.com/news/ssha-razom-izsoyuznykamy-shukayut-rishennya-dlya-vyvezennya-zerna-z-ukrayiny-cnn/>.

43. Розкритивікно у світ: як збільшити експорт і заробляти більше валюти в час війни.

<https://www.unian.ua/economics/finance/rozkriti-vikno-u-svit-yakzbilshiti-eksport-i-zaroblyati-bilshe-valyuti-v-chasi-viyni-12092088.html>.

44. Експорт з України під час війни: як змінилась структура постачання української продукції за кордон. UKR.NET: Всі новини України, останні новини дня в Україні та Світі.

45. Лотиш О.Я. Роль України на світовому ринку зерна: виклики і загрози.

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1959/1886>.

46. Tripoli. Українська група компаній Alebor Group розпочали прийом тасушку кукурудзи. Трипілля – ціна на зерно, каталог фермерів та зернотрейдерів. URL: <https://tripoli.land/ua/news>.

47. World integrated trade solution (WITS) | data on export, import, tariff, NTM. World Integrated Trade Solution (WITS) | Data on Export, Import, Tariff, NTM. URL: <https://wits.worldbank.org>.

48. АПК Інформ. Новини. URL: <https://www.apk-inform.com/uk>.

49. Босак А. О., Несміян Д. А. Перспективи забезпечення пшеницею країн Азії. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 11-13.

50. Голомша Н., Дзяди́кевич О. Перспективи світового ринку зерна. Економіка АПК. 2016. № 8. С. 49-52.

51. Регіональна війна, глобальні наслідки: зростаючі збитки для сільськогосподарства України та зростаючі виклики глобальній продовольчій безпеці. URL:

<https://www.ifpri.org/blog/regional-war-global-consequences-mounting-damages-ukraines-agriculture-and-growing-challenges>.

52. Названо ТОП-10 найбільших імпортерів українського зерна за минулий рік. Latifundist. 2022. 3 лютого. URL:

<https://latifundist.com/novosti/58224-nazvano-top-10-najbilshih-importeriv-ukrayinskogo-zerna-za-minulij-rik>.

53. Втрати української економіки через заміновані поля становитимуть \$800 млн щорічно – дослідження. Інтерфакс-Україна. 2023. 20 червня. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/917797.html>.

54. Самаєва Ю. У ЄС не раді українському зерну, і це не суторинковепитання. Дзеркалотижня. 2023. 18 квітня, URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/u-jes-ne-radi-ukrajinskomu-zernu-i-tse-ne-suto-rinkove-pitannja.html>.

55. Гук Л. Ринок виявився страшнішим за війну: собівартість виробництва перевищує закупівельну ціну. Дзеркало тижня. 2023. 01 лютого. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/rinok-vijavivsja-strashnishim-za-vijnu-sobivartist-virobnitstva-perevishchuje-zakupivelnu-tsinu.html>.

56. Commission adopts exceptional and temporary preventive measures on limited imports from Ukraine. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_2562.

57. Петр Кругман: Українанаچه у в'язниці, звідкикожні два місяціпитаєросію: чиможнапродовжитизернову угоду? Latifundist. 2023. 4 липня. URL: <https://latifundist.com/interview/694-petr-krogman-ukrayina-nache-u-vyaznitsi-zvidki-kozhni-dva-misyatsi-pitaye-rosiyu-chi-mozhna-prodovzhiti-zernovu-ugodu>.

58. Самаєва Ю. Як вийшло, що у нас найдешевша пшениця у світі. Дзеркалотижня. 2023. 20 лютого. URL: <https://zn.ua/ukr/ariculture/jak-vijshlo-shcho-u-nas-najdeshevsha-pshenitsja-u-sviti.htm>.

59. Радченко Г. Шлях України до ЄС буде непростим – зернова криза цепідтвердила. Forbes. 2023. 18 квітня. URL: <https://forbes.ua/money/shlyakh-ukraini-do-es-bude-neprostim-zernova-kriza-tse-pidtvrdila-rozvyazati-problemu-mozhe-depozitna-sistema-dlya-zerna-vvazhae-gennadiy-radchenko-18042023-13132>.

60. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.

61. Амірова Н.Р. Інноваційна модель відтворення в зерновому господарстві. Зернове господарство. 2007. № 3-4. С. 5-6.

62. World Agricultural Supply and Demand Estimates. <https://www.usda.gov/oce/commodity/wasde/wasde0523.pdf>.

63. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо застосування режиму експортного забезпечення на період дії воєнного, надзвичайного стану. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40944>.

64. Податковий кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

65. Комісія вживає виняткові та тимчасові запобіжні заходи щодо обмеженого імпорту з України. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_2562.

ДОДАТКИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Експертизи, біотехнології, харчової інженерії,
підприємництва та торгівлі

Кафедра Торговельного підприємництва, товарознавства та
управління бізнесом

Ступінь вищої освіти – другий (магістр)

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Освітня програма «Підприємництво і торгівля, товарознавство
та експертиза в митній справі»

**ГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА**

**на тему: «Дослідження і прогнозування розвитку ролі України в
міжнародній торгівлі зерном»**

Здобувачка _____ Тарануха Олександра Сергіївна

Підпис

Керівники: _____ д.е.н., професор Басюркіна Н.Й.
Підпис

_____ к.е.н., ст. викладач Кривоногова І.Г.
Підпис

Одеса – 2023 р

ДОДАТОК А

Структура зернового ринку

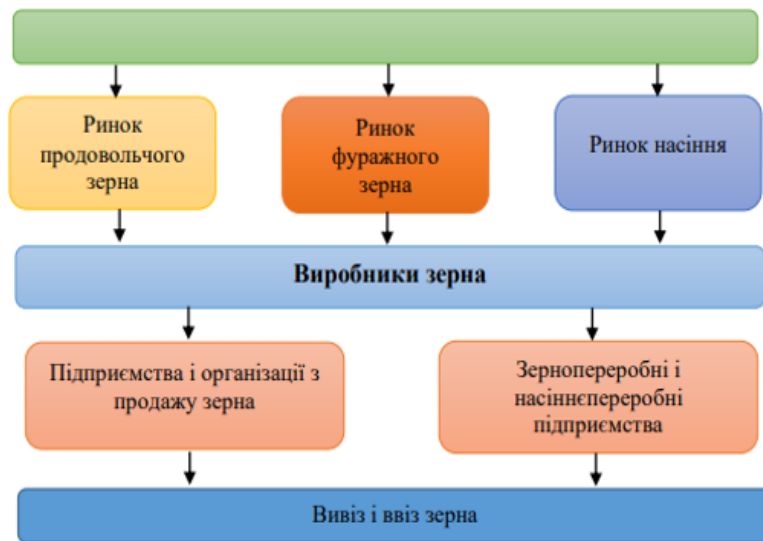

Рис. 1.3. Структура зернового ринку.

Учасники ринку зернової продукції

Рис. 1.4 Учасники ринку зернової продукції

Функціонування ринку зернових

Рис. 1.5. Функціонування ринку зернових

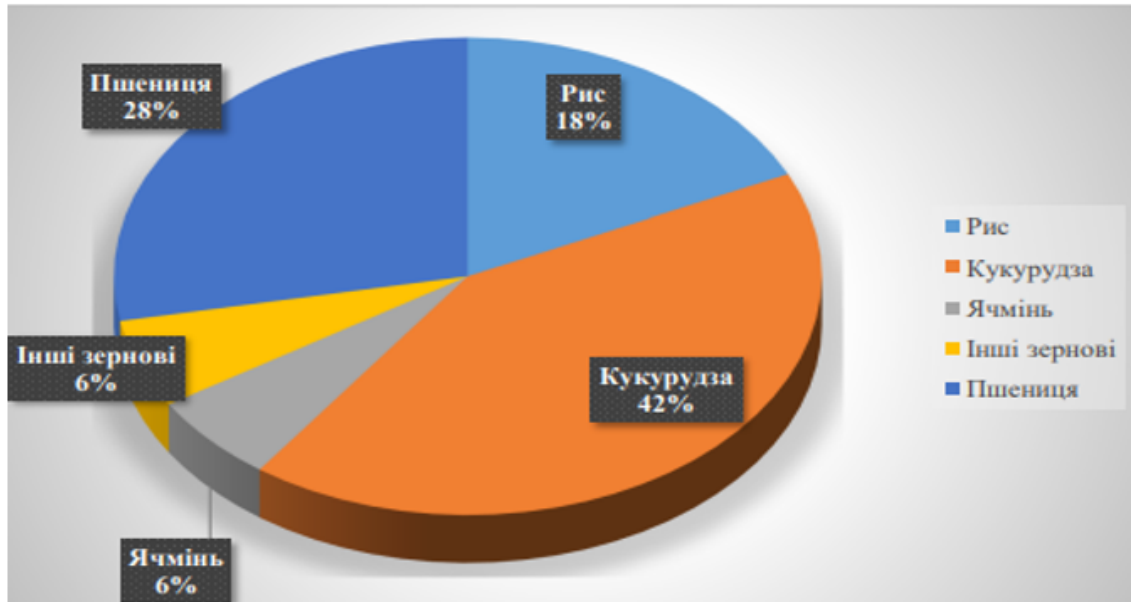

Рис. 2.1 Структура світового виробництва зернових

Рис. 2.2. Динаміка виробництва та експорту української пшениці, млн. тонн

Рис. 2.4. Динаміка виробництва та експорту українського ячменю, млн тонн

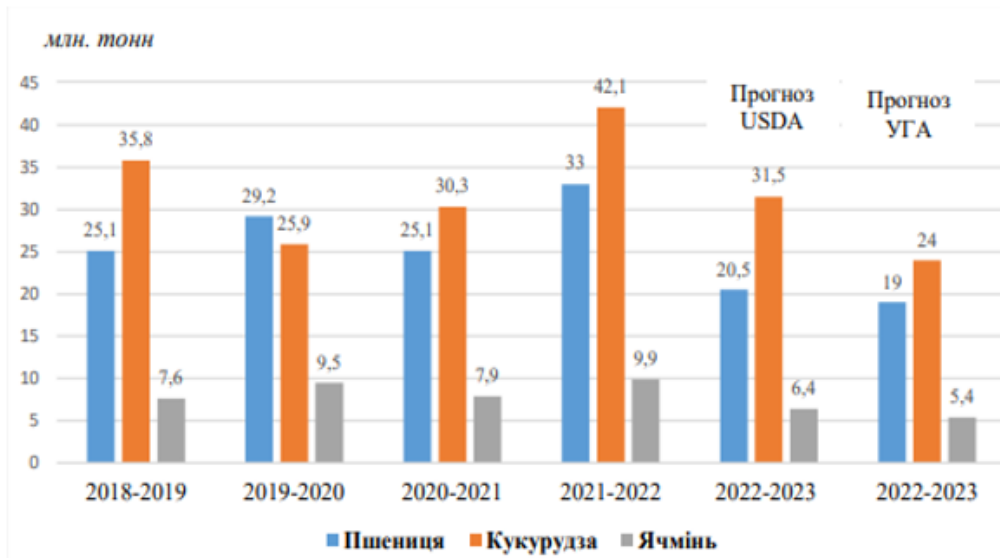

Рис. 3.1. Виробництво зернових та олійних культур в Україні

	Залишк и на початок періоду, млн т	Виробництво , млн т	Імпорт , млн т	Внутрішнє споживанн я (кормові), млн т	Внутрішнє споживанн я (загалом), млн т	Експорт, млн т	Залишк и на кінець періоду, млн т
2020/202 1	1,50	25,42	0,13	2,6	8,7	16,85	1,51
2021/202 2	1,51	33,01	0,14	4,0	10,0	18,84	5,81
2022/202 3 прогноз	5,81	20,05	0,1	5,5	10,7	11,0	4,71

ДОДАТОК М

Прогноз експорту кукурудзи

	Залишк и на почато к періоду , млн т	Виробництв о, млн т	Імпорт, млн т	Внутрішнє споживан ня (кормові), млн т	Внутрішнє споживан ня (загалом), млн т	Експорт, млн т	Залишк и на кінець періоду , млн т
2020/2021	1,48	30,03	0,02	5,9	7,1	23,26	0,83
2021/2022	0,83	42,3	0,02	10,2	11,4	27,0	4,57
2022/2023 прогноз	4,57	31,5	0	9,5	10,7	15,5	9,87